

MI VOLT ITT?

A KONJUNKTÚRA TÖRTÉNETE
HEGEDŰS LÓRÁNT BUKÁSÁTÓL
POPÖVÍCS SÁNDOR ELJÖVETELÉIG

ÍRTA
RADNÓTI JÓZSEF

B U D A P E S T
Újságüzem könyvkiadó és nyomda részvénytársaság

ELŐSZÓ.

Lehet-e már és szabad-e már?

Erre a két kérdésre kellett válaszolnom, amikor elhatároztam, hogy dióhéjban, rövidre fogva, megírom az úgynevezett konjunktúra történetét Hegedűs Lóránt bukásától Popovics Sándor eljöveteleig. A köztudat konjunktúrának ítélte és nevezte el az inflációnak ezt a színes, mozgalmas, változatos és szomorú három esztendejét. A köztudattal nem vitatkozom. Elfogadom az elkeresztelést, bár bölcs közgazdászok és tudós nemzetgazdászok egyértelműleg tiltakoznak az ellen, hogy itt 1921-től 1924-ig konjunktúra volt, de ugyancsak ők óvást emelnek az ellen is, hogy a magyar valuta stabilizálását és a szanálást követő korszakot dekonjunktúrának nevezze el a köztudat.

Kétségtelen, hogy nekik van igazuk. A tudományos elmélet szerint a papírpénz-termelés, a részvénytynyomatás és a tizenöt százalékos heti kamat korszaka valóban nem volt konjunktúra. Én azonban nem tudományos munkát írok, hanem krónikát, és

számomra az volt az egyetlen probléma, hogy elég nagy-e már az időbeli távlat ahhoz, hogy tisztán lehessen látni, mi történt ezekben a különös esztendőekben és szabad-e ma már megírni mindent, ami furcsaságot emberekben és dolgokban ez a korszak életre hívott és eltemetett?

Hosszas töprengés után arra az elhatározásra jutottam, hogy lehet és szabad. Nem akarok mást, mint igazat írni eseményekről és az események mozgatóiról és nem akarok mást, mint krónikát írni. Hiszem, hogy lesznek, akik több hozzáértéssel, szigorúbb megítéléssel, a tanulságok erőteljesebb levonásával írják majd meg ennek a konjunktúrának a történetét — én vállalom a krónikás úttörő munkájának terhét és ódiumát.

Forrásmunkának sem szántam ezt a kis könyvet. Egyszerű olvasmánynak csupán, amely alkalmat ad az olvasónak, hogy visszagondoljon arra, mi volt itt? Nem felelek arra a kérdésre, hogy mi lehetett volna és arra sem, hogy minek kellett volna történnie, hogy ne úgy legyen, ahogyan volt. Csak azt írtam meg, ami történt, ahogyan én láttam és ahogyan tudnom és írnom adatott.

Budapest, 1926 karácsony havában.

I.

HEGEDŰS LÓRÁNT BUKÁSA.

1920 decemberében szegődött el Hegedűs Lóránt magyar királyi pénzügyminiszternek. Egy évre szabta a maga idejét, tizenkét hónap alatt akarta elvégezni azt, amire vállalkozott: megcsinálni a magyar szanalást idegen segítség nélkül, a nemzet önerejéből. Megállítani a bankóprést, helyreállítani a belső és külső bizalmat a magyar korona iránt, egy kényszerű áldozatkészséggel rendbehozni az államháztartás terhes múltját, zavaros jelenét és kilátástalan jövődjét — ez volt az elgondolás, amelynek sikerében ő hitt és amelynek hívőket tudott szerezni. Hogy miért nem sikerült, annak ezer és egy oka volt. Az ezeregyedik az, hogy nem sikerülhetett, mert olyan rajongó képzelete szülte, aki százpercentes jószándékot, százpercentes áldozatkészséget, százpercentes tisztességet, százpercentes igénytelenséget és százpercentes önfeláldozást követelt meg mindenkitől egy olyan atmoszférában, amelyben mindeme jeles és

nélkülözhetetlen kvalitásokból egy tízpercentes teljesítés is igen előnyös egyesség lett volna — mai szemmel nézve.

Hegedűs Lóránt kilenc hónapig viaskodott az egész világgal (megszenvedett érte, mert azután öt esztendeig viaskodott önmagával), de végül is be kellett látnia, hogy a harc reménytelen, a küzdelem kilátástalan. Amit fölépített, összedűlt. A magyar koronát nem tudta megmenteni, az első lendületes ívelés után elkövetkezett az ugyanolyan gyors tempójú összeomlás. De amíg a belföldi és külföldi bizalom első diadalmas hónapjait nem tudta vagy nem akarta fölhasználni arra, hogy kellő óvatossággal és körültekintéssel aranyalapot teremtsen az elkövetkező rosszabb időkre, addig pénzügyminisztersége utolsó heteiben, de főleg a bukását követő hónapokban igen sok céltalan és reménytelen, kisebb mértékben hivatalos, nagyobb mértékben nem hivatalos és sajnos nem is hivatott aranyáldozatot hoztak azért, hogy a korona zürichi kurzusát megvédelmezzék. Soha jobb alkalom nem volt arra, hogy az aranyat (devizát) papírért ötletnek testet adjanak, mint Hegedűs pénzügyminiszterségének első hónapjaiban. Hegedűsnek, akit erre figyelmeztettek, tetszett is az ötlet, de hogy kik, hogyan és miért akadályozták meg abban, hogy a javuló magyar koronából devizaalapot te-

remtsen, azt elmondani már az ő feladata lesz vagy azoké, akik kritikát írnak és nem krónikát.

Az 1921-iki nyár végén már kétségtelen volt, hogy a Hegedüs-féle koncepció összeomlott. A nemzetgyűlés ugyan unottan és sivár szófecsérléssel tárgyalta még a vagyonváltságról szóló törvényjavaslatot, de Zürichben már megkondították a lélekharangot a magyar korona fölött. Augusztus 25-én a korona Zürichben még 1.55, szeptember elsején 1.50, szeptember 7-én 1.40, szeptember 12-én 1.50 és szeptember 16-án 1.10.

A dollár Budapesten 570 korona volt ezen a napon. Másnap, 1921 szeptember 17-én Hegedüs Lóránt lemondott. Az első két napon sem a pesti értéktőzsde, semj a valutapiac, sem Zürich nem reagált intenzívebben a Hegedüs-koncepció teljes összeomlására, csak négy nappal később, 1921 szeptember 21-én jött először 0.95-tel a korona Zürichből és Budapesten 656 koronát fizettek egy dollárért. Az értéktőzsde természetesen szintén tudomásul vette a korona-javító pénzügyminiszter bukását. Kilenc hónappal előbb, 1919 december 19-én ijedt lanyhasággal fogadta Hegedüs Lóránt hivatalbalépését, távozásakor megélénkült és megszilárdult. Szeptember 16-kán 1690 korona volt a Magyar Hitel zárlati kurzusa szeptember 21-én pedig 1880 korona.

A Ganz-Danubius 25.700 koronán zárult szeptemberi 16-ikán (egy részvény ára akkor 45 dollár volt), szeptember 21-ikén pedig 29.000 korona volt, azaz 44 dollár. A Hazai Bank egy dollárért volt megvehető mindkét napon, az Izzót nem egészen nyolc dollárra értékelte a tőzsde, a Cukoripart pedig pontosan 200 dollárra részvényenként.

Az események Hegedűs Lóránt bukása után gyorsan követték egymást. A korona egyre esett Zürichben és egyre értéktelenedett Budapesten. A gazdasági krízis ott folytatódott, ahol az ő reménytelen és kilátástalan, de hitttel és becsületesen megcsinált akciójakor megakadt. A pénz egyre több lett és az értéke egyre kevesebb. A hitelbe vásárolt áruk ára egyre magasabbra szökött, a tartozásokat pedig egyre romló korona mellett változatlan összegben lehetett kiegyenlíteni. A termelés egyre drágult, de az ipar az első kábulatban nem vett róla tudomást, csak az egyre fokozódó áraknak és a folyton növekvő eladási lehetőségeknek örült.

Mindenki ujjongott. Mindenki «számolt Magyarországon, pedig senki sem tudott számolni. A pénz érezte a maga veszét és igyekezett menekülni. Egyetlen nagy káosz volt az egész gazdasági élet. Ipar, kereskedelem, mezőgazdaság és a mobiltvagyon zászlótartója, a bankvilág — egyik sem tudta,

hogy mi van vele, mi történik körülötte. 1915 óta folytonosan és fokozatosan hanyatlott a korona értéke és vásárló ereje és 1921 őszén nem volt tíz ember Magyarországon, aki valóban és komolyan fölismerte volna a helyzetet. Az államháztartás helyzete könnyű volt. azon segített a bankóprés. A bankok és iparvállalatok is igyekeztek lehetőleg ebből a forrásból meríteni: jobb koronát kaptak kölcsön és rosszabb körömit fizettek helyette. Mindenki ezt csinálta, aki-nek módjában állott 1921 őszén kínosan vajúdott a magyar gazdasági élet és ebből a vajúdásból ikrek születtek: egy oktan infláció és egy rózsaszínű konjunktúra]

A magyar! infláció fölött ugyanis ott lebegett Hegedűs Lóránt deflációs árnyéka. A mi inflációnk tehetségtelen infláció volt. Egy kínosan lassú folyamattal eljutottunk egy hatalmas állam jegy mennyiségig, anélkül, hogy a papírpénzből akár devizaalapot teremtetünk, akár pedig hasznos beruházásokat eszközöltünk volna. Az úgynevezett konjunktúra azonban annál tehetségesebb JvOlt, tombolt, viharzott, habzsolt, mulatságos volt, felszínes volt, hangos volt, kedves volt, utálatos volt, derűs volt, elviselhetetlen volt, komoly volt és komolytalan volt, röviden, illetve egyetlen jellemző szóval: pesti volt.

1921 még aránylag jól végződött. A ko-

rona Zürichben 0.60-ról 0.85-re emelkedett és ez volt az árfolyama az év utolsó napján is. A Magyar Hitelt 2000 koronán jegyezték 1921 december 30-án. A dollár 616 korona volt.

Az, amit konjunktúrának neveztek és neveznek, 1922-ben kezdődött.

II.

KONJUNKTÚRA A TŐZSDÉN

A tőzsdén 1922 elején még csak első nyomai látszottak a kezdődő konjunktúrának. A „valutások” voltak a hangadók, ők dolgoztak nagyban és kicsinyben és ők kerestek sokat: a papírpénz megkezdte a menekülést valutákba és devizákba. Ez Magyarországon nem volt tervszerű és tudatos, inkább ösztönös cselekedet volt azok részéről, akik rendszerint szerencsés szimattal rendelkeznek. Nem voltak sokan, és a pesti valutapiacot nem is ők teremtték meg és támasztották alá, hanem a valuta-játékosok tömege hívta életre és adott neki lendületet. Ebben a periódusban ugyanis igen erősen hullámzott a hanyatló korona zürichi kurzusa; egy hónapon belül megtette az utat 0.90-től 0.80-ig és vissza. Ezt meg lehetett játszani és a tőzsde meg is játszotta. Az volt a fontos, hogy valaki előbb tudja meg a zürichi jegyzést, és az erre való törekvés nem válogatós az eszközökben. Mindenki igyekezett élni az összeköttetései-

vel, de szükség esetén visszaélni is hajlandó volt velük. Nyolc-tízszer is előfordult ebben az időben, hogy hamisított zürichi jegyzést publikáltak illetéktelen oldalról, és amíg a hiteles jelentés meg nem érkezett, learatták a földézett dollárhossz vagy dollárbessz előnyeit. A valuta játék mindvégig elég élénk volt a tőzsdén, bár később egyrészt az értékpapírhossz nyomta el, másrészt a tilalom zavarta meg. A tőzsdetitkárok nagy szolgasegédlettel sokszor razziáztak a tőzsdeteremben a valutások után, 1923 augusztusában a tőzsde elnöksége egyetlenegyszer még azt is megengedte — vagy eltűrte? —, hogy detektívek jelenjenek meg a tőzsdeteremben a valutaspekuláció megfékezésére. Azt képzelték, hogy hatalmi eszközökkel, szigorú rendszabályokkal, a valutajáték letörésével lehet megmenteni, sőt esetleg megjavítani a korona egyre romló kurzusát! Abban az időben, amikor a valutadrágulással együtt megindult és gyorsított tempóban fokozódott a megélhetés drágulása is, nem volt nehéz közhangulatot teremteni a „koronarontók” ellen. Anélkül, hogy igazságot akarnék nekik szolgáltatni, meg kell állapítanom, hogy ők nem okozói voltak a koronaromlásnak, csak élvezői és kihasználói. Ők nem ártottak a koronának, csak használtak önmaguknak. Mindenesetre: az étvágyuk le-

hetett volna kisebb és a stílusuk lehetett volna nemesebb és előkelőbb, de erről viszont szintén nem ők tehetek, valóban nem adhattak mást, csak mi lényegük. A tőzsde patríciusai közül csak nagyon kevesen dolgoztak valutában, csupán azok, akik egyik vagy másik hivatalos vagy hivatalos jellegű helyről kaptak erre megbízást. A tilalmi időben természetesen még ezek is visszavonultak és a tiltott valutapiac a jövőnyek szabad portyázó területe lett. Ebben az esetben a nevek valóban gyűlöletesek, de még inkább ismeretlenek és jelentéktelenek, mint viselőik voltak, akik letűntek és eltűntek.

Sokszor gondolkodok kellemetlen érzéssel vissza egyes figurákra, akik mellől riadtan ugrottam el, amikor felém hajoltak és a fülembe súgták, hogy dollárban vagy szokolban van üzletük. Nem a pénzüknek volt szaga, és nem az üzlet ténye az, ami a kellemetlen emlékeket ébreszti.

*

1922-ben már 3114 tagja volt a Budapesti Áru- és Értéktőzsdének, ez a szám 1924-ig a kiadott alkalmazotti jegyekkel együtt, 6000 fölé emelkedett, és volt nap, amikor harmadfélezer ember tolongott és szorongott a nagyteremben és a folyosókon, és legalább félezer ember lézengett a tőzsde előtt és 2—300-an

ültek a tőzsdepalotában lévő tőzsdeirodákban. 1922. év második felében a budapesti kerületi előjáróságokon a kiadott iparengedélyek kilencven százaléka értékpapírkereskedésre vagy bankárságra jogosított. A pesti kávéházak sorra átalakultak bankfiókokká vagy önálló bankokká, vagy banküzletekké. Mindenki bankár lett vagy értékpapírkereskedő^} Nagyon sok olyan bankái-volt Budapesten, aki nem tudott eljutni a tőzsdetagságig sem, ami egyébként később nem is volt olyan egyszerű dolog és csak igen nagy protekcióval sikerült. Mégis van egy rosszindulatú, de nem alaptalan, ha nem is egészen hiteles statisztika, amely szerint a tőzsde tagjai sorában helyet foglalt:

pincér	23
masszőr	4
krupié	6
cipész	19
szivaros	11
pedikűr	3
repülő-árus	31
hordár	7

stb., stb. és a többi. Nem tudom, igaz-e, nem igaz-e, talán nem is fontos, hogy tíz, húsz vagy száz vagy kétszáz nem hivatott ember volt ott a szabadságtéri palotában azokban az időkben, abban a gyilkos forgatagban,

mert hiszen nem a tőzsde csinálta a közhangulatot, hanem a közhangulat teremtette meg azt a tőzsdét, a maga képére formálta. Megindult a magyar társadalom riadt menekülése az értéktelenedő papírpénztől az értékállónak vélt értékpapír felé, és ebben a nagy gazdasági rettegésben az ijedt emberek nem voltak válogatósak és elvesztették az ítélőképességüket; minden úgynevezett értékpapírról azt hitték, hogy érték és nem látták, hogy csak papír. Az történt ugyanis, hogy nem csupán az emberek tódultak a tőzsdére dolgozni és játszani egyaránt, hanem a részvények is odatódultak. Ebben az időszakban (némi túlzással talán korszaknak is lehetne nevezni) 87 új részvényt vezettek be a hivatalos forgalomba, köztük a

Lloyd Bank
 Amerikai Bank
 Magyar-Német Bank
 Városi Bank
 Dunaharaszti
 Szalámi
 Czinner
 Just
 Baróti
 Lichtig

részvényeket, hogy csak azokat említsem, amelyekben a legnagyobb játék folyt, és

amelyeken a tömegek a legtöbb pénzt vesztették. Mert a tömegek nem Magyar Hitelben, Kereskedelmi Bankban, Salgóban, Kőszénben, Ganzban vagy Izzóban, hanem az úgynevezett kisérszvényekben voltak érdekelve. A tömeg pénze és fantáziája ezekben a részvényekben dolgozott és lobogott, és az első csalóka sikerek egyre több embert'ragadtak magukkal és egyre több pénzt vittek el.

A tömegőrület tombolt és nem ismert határokat; a játék vágya már nem érte be azokkal a részvényekkel, amelyek egy enyhébb ellenőrzés és elnézőbb elbírálás alapján ugyan, de mégis csak a tőzsde-tanács hozzájárulása mellett kerültek hivatalos forgalomba. Újjászületetés kivirágzott az exotapiae, amely olyan népes lett, hogy Fodor Oszkár akkori konjunktúra-napilapja, a Tőzsdei Hírlap, amely 1923 nyarán Magyarország legelterjedtebb és legolvasottabb napilapja volt (példányszáma néhány héten át megközelítette „Az Est” és a „Pesti Hírlap” példányszámát is), egyetlen napon nem kevesebb, mint 71 exota árfolyamát közölte. Hogy csak a nevezetesebbeket említsem:

Kopeczky
Warnsdorfi
Kéve
Ingé fa

Szénatéri bérház
 Borszéki kerámia
 Böhm-hordó
 Újpesti beton.
 Mobilbank
 Franciabank
 Salgó bor
 Aranyhegyi téglá
 Székely és Gerő vas

és így tovább, ez csak az egyötöde annak a tömegnek, amely az exotapiacon szerepelt, és amelyből a legtöbbször csak részvénye volt, a vállalat hozzá hiányzott. Fantasztikus arányokat öltött a gründolási láz, de nem vállalatokat alapítottak, hanem részvényeket nyomattak ellenőrizhetetlen mennyiségben. Hiszem és vallom, hogy egyes sikerrel divatba hozott exotákból kétszer-háromszor annyi részvényt dobtak piacra, mint amennyit névlegesen kibocsátottak. Valóságos részvénygyárak működtek, igen komoly és igen tisztességes, és egész komolytalan és komolyan nem tisztességes emberek vegyesen „dolgoztak” az exotapiacon, amely 1923 nyarán, a hivatalos tőzsdei forgalom után nem egyszer népesebb és viharosabb volt, mint a pesti tőzsde húsz valójának piaca együttvéve. Szegény emberek keserves koronái úsztak el az exotákon és számukra

szomorú vigasztalás, hogy a valőrökön is eleget lehetett veszíteni.

A Ganz 1922 december 27-i.kén érte el először a milliós árfolyamot. Ezen a napon a Magyar Hitel 10.000 korona volt, a Hazai Bank 5300, az Ingatlanbank 4100, az Olaszbank 600, a Kereskedelmi Bank 22.000, a Hazai Takarékszövetkezet 38.000, az Általános Takarékszövetkezet 2900, a Viktoria-malom 40.000, a Salgó 50.000, a Köszén 118.000, az Izzó 54.000, a Nasici 70.000. A korona Zürichben 0;2275 volt, a dollár a pesti zugban 2300—2500 korona.

Erre az időre esik az értékpapírpiacon első nagy lendülete. A tőzsde nagyterme hihetetlen gyorsasággal és ijesztő arányokban, szinte egyik hétről a másikra benépeült, a tőzsdetanácsosokat valósággal megostromolták a tőzsdetagság jogáért, vagy legalább egy alkalmazotti jegyért, az Egyezmény tagjainak egyharmada nagyszerűen megélt a remissziékból. A tőzsde a látszat szerint nagyszerűen funkcionált, az árfolyamok napról-napra emelkedtek — papírkoronaértékben és nem változtak dollárértékben. Akik játszottak, több vagy kevesebb papírkoronát kerestek és ebben a periódusban Budapesten mindenki játszott. A színházak zsúfolva voltak, a mulatókban folyt a pezsgő, az üzleteket megrohanták,

az egész gazdasági élet pontosan azt a képet mutatta, amit a tőzsde: mindent el lehetett adni. Megszülettek a tőzsde első képzelte nagyságai. Banktisztviselők otthagyták állásukat és a tőzsdére siettek. Bankok tőzsdediszponensei egyik napról a másikra meggazdagodtak, hogy azután nagy részük a másik napról az egyikre elszegényedjen. Mindenki gazdagnak látszott, aki a tőzsdén volt, vagy valamilyen közelebbi kapcsolata volt a tőzsdéhez. A közönségben fantasztikus híresztelések keltek szárnyra tőzsdei vagyonokról. Ezek a naiv tévhitek azóta sem oszlottak el, csak a napokban olvastam egy kitűnő fiatal újságíró riportját egy letört tőzsdéről, akinek én soha a nevét sem hallottam, de akinek a riport szerint 1923-ban egy millió dollár vagyona volt. Szeretném, ha a fiatal riporterek, akiknek még sokszor lesz írnivalójuk volt tőzsdékről, kegyesen tudomásul vennék, hogy a pesti tőzsdén soha senkinek, még csak megközelítőleg sem volt egy millió dollár vagyona, a legnagyobbak, a leggazdagabbak és a legbékebelibbnek sem. Kisebb vagyonok, tíz-húsz-ötvenezer dolláros vagyonok azonban igen nagy számban keletkeztek a tőzsdén, egy-két százezer dolláros vagyon is született, a legtöbb könnyen szerzett pénz azonban ugyanolyan könnyen el is úszott, elvitte a könnyelmű élet, a kártya és

visszavette a tőzsde. Van egy tőzsdei igazság, amely az infláció tüzeiben is igazság maradt és amely szerint:

— Amiért a fiúk képet, szőnyeget, valutát, ékszert, házat vesznek, azért nem kár, az a pénz egyszer, előbb vagy utóbb visszajön ide a tőzsdére. Amit azonban eldorbézolnak, az sajnos, a tőzsde számára elveszett.

A tőzsde egy rózsaszínű ködben élt, az emberek azt hitték, hogy sohasem lehet másként. Az egész tőzsde, mint intézmény, nem látszott másnak, csak egy nagy kártyaszobának, ahol csak nyerni lehet és minél nagyobb a tét, annál többet lehet nyerni. A tőzsdézés nem látszott mesterségnek, hivatásnak, legkevesbé olyan foglalkozási ágának, amelyet meg kell tanulni és amelyhez érteni kell. A dolog roppant egyszerű volt: egyik nap meg kellett venni a részvényt, másnap drágábban el kellett adni és a kasszanapon föl kellett venni a differenciát. Budapest éjjeli élete békében a szombati éjszakákon kulminált, az infláció alatt a tőzsdetanács szabta meg, hogy mikor tomboljon legvadabbul a jókedv — kedden, szerdán vagy csütörtökön, aszerint, amint a tanács a kasszanapokat megállapította.

A kasszanap hozta meg a differenciát és a kasszanapon folyt be ennek az

időnek nevezetes, különleges és emlékeztető jövedelme: a kosztkamat. A pénz folytonos és rendszertelen — vagy inkább rendszeres? — értékcsökkenése arra kényszerítette a hivatásos pénzkölcsönzőket, hogy hetikamatot számítsanak, hogy egy hétnél hosszabb időre pénzt ne kölcsönözzenek, és hogy a hetipénz kamatlábát egyre emeljék. Az egyik oldalon a korona folytonos értékcsökkenése, a másik oldalon a tőzsdei játék egyre nagyobb aránya és egyre fokozódó sikere, amely minden kamatterhet elbírní és vállalni látszott, szülték a 6—8—10—12—14, sőt kivételesen a 16%-os hetipénzt, amelyet éppen úgy föl-számítottak a nagybankok, mint a gombamódra elszaporodott zugbankárok, akik 4—5 héten át fizették a kamatot, de azután eltűntek a tőkével. A kosztoltatás egyike volt a legdivatosabb, legnépszerűbb, legjövedelmezőbb és a legszélesebb rétegekben is elterjedt üzletágaknak, szinte azt lehet mondani, hogy csak kétféle ember volt Magyarországon: aki kosztpénzt fizetett, és aki kosztpénzből élt.

A hetipénz a romló korona ösztönös önvédelmi harca volt a további és állandó értékcsökkenés ellen. Egy reménytelen, céltalan, egészségtelen, de jövedelmező önvédelmi harc. 1923-ban ezer dollár értékű magyar korona kosztkamatából egy polgári

igényű, kisebb család igen jól meg tudott élni Budapesten.

A kamatimádók számára Budapest volt az ígéret földje. Annál is inkább, mert a tőke a koszt pénzből élők tömegének egyik fele részére valóban csak ígéret maradt.

*

A tőzsde lendülete 1923 tavaszán folytatódott. 1923 január 2-án a Magyar Hitel 12.150 K, január 19-én 14.500. A Ganz január 25-én éri el a 2 milliós árfolyamot, a Cukor ugyanakkor 575.000 korona. A korona Zürichben ez idő alatt változatlanul 0.2025. Február végén már csak 0.18 a korona Zürichben, a dollár elhagyja a pesti zugban a 3000 koronás árfolyamot, a Hitel 25.000, a Hazai Takarékszövetkezet 50.000, a Ganz joggal együtt 3 millió, az Izzó 100.000 korona. Áprilisban egy sereg fizetéseképtelenség bénította meg a tőzsdét, amely stagnált, sőt gyengült, annak ellenére, hogy a korona tovább olcsóbbodott Zürichben, a Devizaközpont egyre emelte a devizakurzusokat, és a pesti zugban már a 0.10 koronát is régen eszkomptálták, bár Zürichben ezt a kurzust 1923 június 7-én jegyezték utoljára. Másnap már 0.0975 volt a korona zürichi jegyzése, és a tőzsdén ekkor tombolni kezdett a hossz, vadul és elkésredetten, a Los von Geld minden elszántságával, a spekuláció szédítő vakmerőségé-

vei és olyan „sikerrel”, hogy az egész gazdasági élet a fejetetején táncolt. Az események a tőzsdén viharos tempóban követték egymást. Nemcsak a nagyterem, hanem a folyosó is szűknek bizonyult és két titkárt több piaccal át kellett telepíteni a gabonatőzsde folyosójára. A korona belső vásárlóereje igen rohamosan csökkent, a Devizaközpontnak csak árfolyamai voltak, de nem volt devizája, az ipar és a kereskedelem a zugnak nevezett, de túrt és elfogadott forgalomban szerezte be a külföldi fizetési eszközöket.

A tőzsde tele volt Napóleonokkal. Nem Napóleon-aranyakkal, hanem tőzsdei hősökkel, akik iramot és kurzusokat diktáltak. A régiek, egy-kettő kivételével, félreálltak, vagy csak nagyon keveset szerepeltek, a jövevények voltak a hangosabbak, erősebbek és elviselhetetlenebbek. Őszintén: kedvet éreznék magamban, hogy nevüket és groteszkségeiket följegyezzem, de ugyancsak őszintén: nem emlékszem rájuk, sem a nevükre, sem a szereplésükre. Egy-két furcsán hangzó név még visszacsendül bennem, egy-két figura még eszembe jut és negyedfél esztendő távlatából is mosolyra késztet, de elmentek, elmosódtak, eltűntek és nem jönnek többé vissza.

Sem az emberek, sem az idők.

A tőzsdei hossz 1923 augusztus-szeptemberében jutott el először soha nem képzelt magasságokba. Augusztus 2-án a Magyar Hitel 400.000 korona, a Hazai Takarékszövetkezet 2 millió, a Ganz 12 millió, a Cukor 2 millió, az Izzó 400.000, a Salgó 550.000, a Rima 180.000 korona.

Augusztus 17-én a Magyar Hitel 680.000, a Ganz-Danubius 24 millió, a Cukor 3 és félmillió, a Viktória-malom 400.000, a Borsod-Miskolci 300.000 — a dollár a zugban 23—28.000. Ez nem tréfa és nem túlzás, ekkora volt a „Spannung” a zugforgalomban a valutáknál, sokszor egyetlen napon is, bár általánosságban tízszázalékos eltérések mutatkoztak a Szabadság tértől, a Sas uca át a Ferenciek teréig, vagyis azokon a helyeken, ahol valutaüzleteket kötöttek. A zugforgalom ténye és a forgalomnak ezek a kinövései frappánsan igazolják az akkori pénzügyi kormányzat nagy tévedését, mert egy hivatalos, megengedett, de ellenőrzött tőzsdei valutaforgalom nem állította volna ugyan meg a korona áresését, de mindenesetre megakadályozta volna a kilengéseket, lenyeste volna a vadhajtasokat.

A tőzsde a legviharosabb és legizgalmasabb körülmények között hosszított tovább. A Zsiró fölmondta a szolgáltatást, mert az óriási, soha nem képzelt forgalmat

a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudta megakadályozni. A tőzsdetanács az üzleti napok redukciójával próbálta a forgalmat normális mederbe terelni, ezzel kapcsolatban kialakult egy közhit, hogy a tanács vagy a kormányt akarja szolgálni a tőzsde életének őszakos megbénításával és ezzel a korona letörését akarja feltartóztatni, vagy pedig a — kontremint szolgálja. Abban az izgatott és túlfűtött hangulatban egymást érték a botrányos jelenetek és egymást követték az éles támadó cikkek a tőzsdetanács rendelkezései ellen. A Magyarj Hitel egy millió volt, a Ganz, meghaladta a 40 milliót, amikor előbb Halmi Miklós, a Magyar-Olasz Bank vezérigazgató-helyettese, majd egy héttel később Weiss Fülöp, a Kereskedelmi Bank elnöke figyelmeztették a közvéleményt, hogy a tőzsdei kereset nem aranykereset, a tőzsdei hossz nem fenékig tejföl és nemcsak a fák, hanem a fapapírok árfolyamai sem nőnek az égis. A figyelmeztetés nem maradt hatástalan, a hossz megtorpant és 1923 szeptember végén előbb esni, majd zuhanni kezdtek az árfolyamok anélkül, hogy a korona helyzetében akár Zürichben, akár Budapesten bármiféle lényeges változás történt volna, bár a koronaromlás zuhanó folyamata kétségtelenül megállt.

Az őszi lassú lemorzsolódásban múlt el, a tőzsde népessége alaposan megritkult, na-

gyón sok volt a fizetéseképtelenség és még több a lassú és néma elmúlás. A december sem hozott fordulatot, a kontremín erősen dolgozott Bécsben és Budapesten és a tőzsde irány jelző je gyors egymásutánban fölváltotta a 800.000, a 700.000, majd a 600.000 koronás árfolyamot is és 1923 Szilveszter napján 535.000 korona volt a Magyar Hitel.

1924 még lanyhábban, még letörtebben indult, január 5-én már 450.000 korona volt a Magyar Hitel. Ekkor következett be a tőzsde és a korona sorsában az új fordulat — az új hossz az új koronaromlással kapcsolatban. 1924 február 18-áig tartott. Az értékpapírok és a valuták árfolyama felülmúlta az 1923-iki legmagasabb kurzusokat, ezen a nevezetes napon a Magyar Hitel 1,150.000 korona volt, a dollár pedig a zugforgalomban 100—110.000 korona. Ezen a napon jött az igazi, a végzetes és a végleges fordulat az ígyiievezett konjunktúrában: a Jegyintézet megszorította a hiteleket, a bankok megvonták, megtagadták vagy legjobb esetben a végsőig korlátozták a hitelnyújtást és két, nappal később bevonult a magyar pénz történetébe a valorizációs gondolat első torzszülötte — a takarékkorona.

Nemcsak az elnevezés értelmetlen, maga a torzszülött is idéetlen volt, de azt el kell ismerni róla, hogy megmentette a helyzetet. A február 16—18-iki magánforgalmi és

tőzsdei események magukon viselték egy katasztrófa-hossz minden szimptómáját, és senki sem tagadhatja, hogy valamit kellett csinálni és nem lehet elvitatni, hogy ami történt — megakadályozta a katasztrófát. A gazdasági bomlás folyamata megállt, a baj gyógyítható állapotba került és a tőzsde összeomlott.

Még volt egy-két derűsebb, élénkebb nap a tőzsdén, de ez csak a haldoklás utolsó erőfeszítésének látszott. A kontremin tette akkor a legnagyobb szolgálatot, mert időnként fedezett és fedező vásárlásaival néha élénkítette a tőzsdét. Krausz Simon megpróbálkozott, hogy egy erőteljes intervencióval életre galvanizálja a tőzsdét, de nemcsak cserbenhagyták, de még hátra is támadták azok, akiknek segítségére számított. Egy valóságos közgazdasági rémregény az, ami az akkori intervenció körül történt, egy külön kétkötetes regényt írhatna róla — Krausz Simon. Az életregalvanizálás nem sikerült, de talán nem is sikerülhetett volna, becsületesebb emberek és tisztességesebb eszközök mellett sem, mert közbejött a bécsi és kis mértékben a pesti frankkontremin, a bécsi tőzsde katasztrófája, amely magával rántotta volna a pesti tőzsdét akkor is, ha véletlenül még maradt volna benne élet.

De nem maradt. Az a tőzsde, amely az

inflációban élt és az inflációval virágzott, meghalt visszavonhatatlanul és a föltámasztás reménye nélkül. A romló korona tőzsdéje nincs többé, ami 1926 nyarán új életre ébredt, az a pengő tőzsdéje. A stabil, aranycsengésű magyar pengő tőzsdéje. Ez nem az a tőzsde, amelyen 281 részvény szerepel az árfolyamlapon és amelyen 200 millió darab részvény szállításképes. Ez 30—40 valőr tőzsdéje, ezekkel és ezekben mutat életerőt, játékos kedvet, értékelő tehetséget. A régi, békebeli tőzsdések megmaradtak és az infláció tőzsdéje a maga álkonjunktúrájával nincs többé.

*

A halál okai nem ismeretlenek, a tetteket pedig igazán nem nehéz kinyomozni. Naivitás volna azt hirdetni vagy éppen hinni, hogy a kontremin ölte meg a konjunktúra tőzsdéjét vagy azok a nyilatkozatok, amelyek a túlzásoktól óvtak és túlhajtások veszedelmeire rámutattak. Az infláció tőzsdéjét megölte az infláció megszűnése, a magyar valuta stabilizálása és az a részvény infláció, amely párhuzamosan haladt a koronaromlással.

Már 1922-ben megkezdődtek a sorozatos tokeemelések és bevezetések, amelyek 1923-ban olyan mértékben fokozódtak, hogy átlag minden héten volt legalább egy részvénybevezetés és legalább két alaptőkeeme-

lés. A százezreseket nem nyomta az inflációs bankóprés olyan mértékben, mint ahogyan a bankok és vállalatok a részvényeket nyomatták. Kezdetben a tőkeemelés ajándéknak látszott — a részvényes kapta olcsón az új részvényt az osztalék helyett. Amíg szilárd volt a tőzsde, mindenki jól járt: az igazgatóság kapott szindikátusi nyereséget, a vállalat kapott a 10%-os hetipénz idején olcsó, valósággal kamatmentes friss tőkét, a részvényes pedig kapott új részvényeket, amelyek a tőzsdei forgalomban egyenlő értékűek lettek a régi részvényekkel, amelyek viszont rendszerint egy hét alatt, nem egyszer egy-két nap alatt behozták az elővételi jogot.

A bankvezérek és vállalati vezérek nem fukarkodtak az emissziókkal, százezer-számra, sőt milliós számra kerültek az új részvények a tőzsdére. Az új kibocsátások egy részét a régi részvényesek kapták, másik részét szabad kézből értékesítették a részvénytársaságok vezetői, ez azonban csak nekik volt jó és előnyös, a részvényinfláció tényén nem változtatott. A kisebb bankok és vállalatok részvénytömegeiről nem is szólva, a legelső pénzintézetek és ipari részvénytársaságok is hatalmas részvényinflációt zúdítottak a tőzsdére és velük szemközt legföljebb enyhítő körülmény lehet, hogy igyekeztek a részvények egy részét erős kül-

földi kezekben lekötve elhelyezni, bár ezekről a részvénylekötésekről a közgazdasági világban általában nincsenek a legjobb véleményekkel. A pengőre való áttérés jelentősen enyhíti a helyzetet, a milliós részvény-számok eltűnnek, de a félmilliós részvény-számok nagyjában megmaradnak. A kúra nem volt elég radikális.

A részvényesek tönkrementek, a rész-vénytársaságok összezsugorodtak, a tőzsde összeomlott, de a szindikátusok tagjai meg-gazdagodtak. Nekik is vannak ugyan rész-vényeik is, de azok ingyen vannak, annyit tehát mindenesetre megérnek, amennyibe nekik kerültek.

Gyűlölet és irigység nélkül: a részvény-infláció nélkül kevesebb volna a pengőmil-liomos a bankvezérek és iparvállalati vezé-rek sorában, de egészségesebb és életképe-sebb volna a magyar mobil vagyon.

III.

A BANKOK KONJUNKTÚRÁJA ÉS A KONJUNKTÚRA BANKJAI.

A bankoknak, a régi pesti bankoknak (akármilyen népszerűtlen is ez a megállapítás, de igaz és ezért nem lehet tovább elhallgatni) nem volt konjunktúrájuk az úgynevezett nagy konjunktúra. Ezt könnyű megérteni és elhinni, ha tudjuk, hogy az infláció alatt teljesen szünetelt a betéti üzlet, a jelzálogüzlet,¹ a váltóleszámítolás, egyáltalán minden békebeli üzlet, kivéve a tőzsdeüzletet. Ezenkívül csak a koszt pénzüzlet volt még jövedelmező, a bankok abból éltek, amit a tőzsdén és amit a kamatdifferencián kerestek. Nem merném azt mondani, hogy ez kevés volt, mert a tőzsdeüzlet arányai és a kereseti lehetőség és étvágy egyaránt hihetetlenül megnövekedtek. De nem volt sok, semmiesetre sem volt túlsók és konjunkturális arányúnak egyáltalán nem nevezhető. Az sem volt ugyan megvetendő kereseti forrás, hogy a bankok jobb koronát kaptak a Jegyintézettől és mindig rosszabbat fizettek

vissza, de mindezek a kereseti lehetőségek nem voltak arányban azokkal a terhekkel, amelyeket vállalniuk kellett. Az állampénzügyi funkcióknak nemcsak a terhet, a költségeit is nagy részben a bankok fedezték, és még a munkát is velük végeztették. A presztízs és pozícióharc, amely a pesti pénzpiaccon a vezető intézetek között folyik, nem engedte meg a nem funkcionáló osztályok leépítését, viszont a tőzsdeosztályokat, az értékpapírosztályokat és a pénztárakat egyre bővíteni kellett, egyre jobban be kellett népesíteni és fenn kellett tartani azokat az osztályokat is, amelyek a pénzügyi hatóságok közfeladatait végezték el a bankok büdzséjének terhére. A bankok így az úgynevezett konjunktúrában aránytalanul nagy terheket viseltek, egyre nagyobb és egyre megokolatlanabb apparátussal és rezsivel dolgoztak és egyre romló papírkoronát kerestek. A számok mind nagyobbak voltak, az érték, amelyet jelentettek, mind kevesebb lett.

Ne higgye senki, hogy én védeni, menteni, sajnálni vagy sajnáltatni akarom a bankokat, de keresem az igazságot és szeretem az igazságot és ezért kell megállapítanom, hogy az infláció a legjobban a tőke zászlóvivőit kezdte ki és tépázta meg. A bankok nem dicsekedtek, hanem komolyan panaszkodtak, amikor pengőmérlegeikben

fájó sebeiket és üres zsebeiket megmutatták. Sok pozitív terhük és kevés pozitív jövedelmük volt az infláció alatt, számomra igazi meglepetés, hogy csak ilyen kevés régi bank vérzett el Budapesten, ellentétben Béccsel és Németországgal. Az összezsugorodás tekintetében azonban már nem maradunk el az inflációban testvéreink mögött, mert hiszen átmentési arányszámaink a legjobb esetekben is csak húszszázalék körül mozognak. És több őszinteséggel és kevesebb ségyszerénnyel még alacsonyabbak is lehetnének.

Mindezek a megállapításaim a bankokra vonatkoznak és nem a bankigazgatókra. A bankvezérek ugyanis jobban tudtak vigyázni magukra, mint a bankjukra — erről azonban egy külön fejezet számol be, mert a bankvezér gyakran összetévesztette önmagát a bankjával, a krónikásnak azonban ezt nincs módjában megcselekedni.

*

A bankoknak tehát nem volt konjunktúrájuk, annál inkább voltak a konjunktúrának bankjai. A fantasztikus nevű és obskúrus emberek által alapított bankokról nem is érdemes följegyezni, hogy voltak, talán csak egy-két sort szabad szentelni az „Első Pesti Hazai Hitel és Kereskedelmi Banknak és Általános és Országos Takaré-

nak”, meri csaknem ilyen hangzású elnevezéseket akartak bejegyeztetni az infláció éveiben. De kár a nyomdafestéket pazarolni a Dárius-banktól a Divat-bankig és vissza terjedő „pénzintézetekre is, sőt a Gazda-bank és a Mobilbank is csak azt az egy sírfeliratot érdemli meg, hogy fuit (a megkárosított kisérszvényesek részéről esetleg egy elkeseredett pfujt is). Volt azonban négy bankja a konjunktúrának, amellyel nemcsak érdemes, de kell is foglalkozni, mert az ő történetük nélkül valóban hiányos volna a konjunktúra története.

Ez a négy bank: a Lloyd-bank, a Városi Bank, a Magyar-Német Bank és az Amerikai Bank.

A Lloyd-bank 1921 március 5-én alakult, az „olcsósági hullám” és a deflációban való hit legfőbb idején. Frissnek látszott, lendületesnek és nagyraihivatottnak, nem egy elmúló alapításnak, bár egy előkelő ügyvéd, akit felszólítottak, hogy jegyezzen részvényeket, őszintén megkérdezte: „Minek itt egy harmadik bank?!” A Lloyd-bankot komolyan vették azok is, akik alapították és azok is, akik vele dolgoztak, sőt a nagybankok is komolyan vették. Volt egy el nem felejtett tapasztalat a közelmúltból: Fónagy Aladár egykori Fabankját nem akarták komolyan venni, sőt tudomásul venni sem

akarták, csak amikor már igen kellemetlenül (nekik kellemetlenül) kifejlődött, kénytelenek voltak vele. A Lloyd-bank első vezető garnitúrája pedig nem is volt a legtehetségesebb és a legszerencsésebb, igaz, hogy hamar ki is cserélték, illetve ki kellett cserélni. Szterényi József báró, az elnök, ugyancsak nem volt szerencsés választás, bár róla akkor még csak a Cityben tudták, hogy nem jelenti azt a közgazdasági súlyt, amelyet önmagának tulajdonít és nem az a pénzügyi tekintély, amelynek képzeli, sőt vallja magát, hiszen a régi közgazdasági fronton egyetlen pozíciót sem voltak hajlandók számára átengedni, sőt azokat az igazgatósági tagságokat sem kapta vissza, amelyek fentartását határozottan megígérték neki. De a szélesebb rétegek előtt jó márka volt Szterényi neve, jó volt a hely, jó volt a név (a londoni Lloyd's Bank meg is indította a pert miatta), jó volt a vezetés, jó volt a mindenfelől össze verbuvált tisztviselői gárda — jól ment a bank és igen népszerűek és keresettek lettek a részvényei.

Ma könnyű bírálni és igazán nem nehéz bölcsnek lenni, de 1922—23-ban a Lloyd-bank komoly és számottevő tényező volt a pesti pénzpiacon. Herzog Ignác, a losonci, aki igen gazdag ember hírében állott és aki könnyednek és könnyelműnek a legnagyobb rosszakarattal sem volt nevezhető, a Leszá-

mítolóbank igazgatóságát hagyta ott, hogy a Lloyd-bank alelnöke lehessen. Bekapcsolták a bank érdekkörébe Einhorn holland fezőrt, a szolid nyugati piacok egyik legelzántabb játékosát, aki ugyan sohasem volt számottevő egyéniség, de pénze volt és keresni akart, míg itt azt hitték róla, hogy vagy rajta vagy legalább általa lehet keresni. Hogy az urak végül kölcsönösen csalódtak egymásban, az annak tulajdonítható, hogy a Lloyd-bank Budapesten, Einhorn pedig Bécsben és a frankkontreminen szenvedett olyan veszteségeket, hogy nem tudtak többé egymáson segíteni és nem várhattak semmit egymástól. De 1924 tavaszán még olyan súlya és jelentősége volt a Lloyd-banknak, hogy amikor a takarékkorona-betét ötletét kitalálta és a piacra dobta, az egész pénzügyi front utánozta, mert kénytelen volt utánozni, jól tudták pedig már akkor az egész vonalon, hogy az intézet helyzete megingott és a vezetőség egyetlen problémája, hogy mikor és hogyan lehet becsülettel, glória nélkül ugyan, de átok és szégyen nélkül is visszavonulni, fölszámolni vagy fuzionálni. Meg kell adni: sem Szterényi, az elnök, sem Salusinszky Gyula, az alelnök-vezérigazgató, sem az igazgatóság tagjai, sem senki az igazgatók közül a Lloyd-banknál illetéktelenül és jogtalanul meg nem gazdagodott, sőt ellenkezőleg —

Salusinszky és még néhányan nagyon sok, szinte emberfeletti áldozatot hoztak azért, hogy az utolsó pillanatban, a legreménytelenebb helyzetben is mentsék azt, ami menthető a — mások számára. Szépen élt a Lloyd-bank és dicstelenül bár, de szépen is halt meg. A halál okai: nem lehet nagybancot játszani egy törpebank anyagi felkészültségével, nem szabad azt képzelni egy inflációs látszat-kereset lázában, hogy mindig így lesz és nem szabad összetéveszteni a banküzletet a részvényüzlettel. A „saját részvény” üzletével a legkevésbé, még akkor, sem, ha erre a tévhitre rámennek a vezérigazgató békében szerzett perzsasző^u nyegei is.

A Lloyd Bank bukásánál senki nem károsodott, „csak” a részvényes. Nyers őszinteséggel: én a részvényest nem sajnálom. Aki 60.000 koronáért Lloyd Bankot vett, amikor 50 Lloyd Bankért már egy Köszönet vehetett volna, azt nem tudom sajnálni, az megérdemli a sorsát.

#

A Városi Bank. Teljes címén: Magyar Városi Bank. Szülte a pénzinfláció, megölte a részvényinfláció. A halált megelőző súlyos betegség: a gründolási láz.

A Városi Bankot a Város- és Községfejlesztőből fejlesztette ki Madarassy-Beck

Gyula báró. Azt is lehetne mondani, minden rosszakarát nélkül, hogy visszafejlesztette, mert az előbbi az elmúlás pillanatában is több komolyságot, értéket és életrevalóságot jelentett, mint az utóbbi in statu nascendi. Hogy miért volt rá szükség¹? Nem tudom. A Jelzáloghitelbanknak kellett egy mozgékonny kis intézet, nagy lehetőségekkel. Szappangyár, fűrésztelep, filmszínház, és minden, amit parancsolni méltóztatnak, a Városi Bank alapítása volt vagy érdekkörébe került, nem lehetett bírni az urakkal, olyan hevesen gründoltak vagy alimentáltak. Sok volt a pénzük vagy nagy volt az étvágyuk, fogas kérdés, amelynek eldöntésére nem tartom magamat hivatottnak. Hogy később már kevés pénzük sem volt, kétségtelen, miért is a rendes, bevett eljáráshoz folyamodtak: részvénygyárrá alakultak át és végül is nem kevesebb, mint 3,750.000 darab részvénnel boldogították a világot, kizárólag a Városi Bank kibocsátásaiból. De az érdekeltségek részvényeivel sem fukarkodtak, és egyben lázasan propagálták az összes részvényeket, nemcsak idehaza, hanem a külföldön is. Egy belga csoportot sikerült megnyerni egy nagyobb tőkeemeléshez, de a részvények túlnyomó többsége idehaza maradt, van belőlük bőven az igazgatóság tagjainál, és a kistrészesek ezreinél egyaránt. A köztudat igen

jóknak ítélte a Városi Bank részvénygyárának produktumait, abban a föltevésben, hogy az intézet mögött a béke Magyarországának egyik leghatalmasabb pénzintézete, a Jelzáloghitelbank áll. Elfelejtették az emberek, hogy a mai Jelzáloghitelbank adósságának egy jelentékeny részét a magyar állam kénytelen fizetni. A Városi Bankot a Pénzüntézeti Központ számoltatja fel, az alapításokat nagy nehézségek árán értékesíti. Az utolsó aktívumot, amelyet a Városi Bank a tizenkettedik óra hatvanadik percében szerzett, a fuvarhitelmonopóliumot, sikerült átmenteni a Fuvarhitelintézet számára.

A részvényesek nem kapnak persze semmit, esetleg a semminél valamivel többet. Nem tudni, megéri-e nekik az elszenvedett veszteséget az a tapasztalat, amelyet szereztek, és az a tapasztalat, amely a régi francia közmondást igazolja, amely szerint tudvalevőleg a részvényes a legnagyobb állat.

A Magyar-Német Bank. Ezt egy nagyon különös, nem tehetségtelen és nem rokonszenves fiatalember alapította: Szász Dezső. Harmincéves korában vezérigazgató volt, kormányfőtanácsos, gazdagnak látszott, beszéltek róla, nein is jövőt, hanem jelent jósoltak neki. Volt szanatóriuma,

fürdőtelepe, vegyészeti gyára, fémárugyára, káposztasavanyítója, állatkereskedése, az infláció idején pénze is volt. És voltak külföldi összeköttetései, a legexkluzívebb német fajvédőkkel állt összeköttetésben ez a jól táplált és imponáló vitalitással rendelkező fiatalember, majd osztrák pénzbárókkal keresett és talált kapcsolatot. És ha idehaza, komoly pénzügyi körökben nem is vették komolyan, volt nyilvánossága, volt népszerűsége, volt tehetsége, volt egy kis stílusa is, nem egyéni, hanem üzleti. A Magyar-Német Bankot senki nem állította a Magyar-Olasz Bank vagy az Angol-Magyar Bank mellé, de voltak hívei a Német Banknak, voltak hívők és voltak hiszékenyek, voltak rajongók és voltak megtévesztettek. Én érdekesnek, különösnek, nem egyszerű mulatságosnak láttam és ítéltam Szász Dezsőt és kiálltam mellette, amikor elmenekült Budapestről, és amikor bűnvádi följelentésekkel üldözték, mert semmivel sem volt rosszabb, mint a többiek.

Igaz, hogy jobb sem volt. Sokat elért bátorságával, meggondolatlan fiatalságával és meggondolt ravaszságával. Az üzlete egyszerű volt: kosztpénzüzlet, tőzsdeüzlet és részvénygyár, ő sem talált ki semmi újat, csak a kipróbált receptet használta. Néha akadt egy-egy merész, speciális ötlete; egyik tőkeemelésénél például elfelejtette

publikálni, hogy az új részvények a tőzsdén még nem szállítóképesek, és mert egy vezető kontreminőrrel ellentétbe került, az tízezer-számra adni kezdte a Német Bank részvényeit. Az első kasszanapon azután kiderült, hogy az újakat még nem lehet szállítani, gyorsan fedezni kellett, nagy hossz támadt és Szász Dezső nagyon sok részvényt adott el, egyre emelkedő árfolyamok mellett. Tudott pénzt csinálni, de csak romló papírpénzt, aranyat nem. Vagyontalanul távozott, amikor minden összeomlott. Az előkelő igazgatóság, amelyet sikerült neki maga körül összegyűjteni, fizetett a hitelezőknek, csak a részvényesek maradtak itt árván, a részvényeikkel, amelyeket lehetett megvenni drágán, de eladni még olcsón sem lehetett.

*

Az Amerikai Bank. Még békében, a nagy Közúti-játék idején volt a Borsszem Jankó-ban egy rajz: Krausz Simon jön le a tőzsdéről, a hordár úgy köszön neki, hogy legyint a kezével és a rajz aláírása szerint azt mondja: „Ich hab so Közúti”. Akkor mindenkinek volt Közútija, 1923-ban pedig Budapesten mindenkinek volt Amerikai Bankja. Mindenkinek”? Weisz Fülöpnek talán, sőt biztosan nem volt, de Paupera Ferencnek például sok is volt néhány héten keresztül. Hozzáértő becslés szerint nem

kevesebb, mint tízezer ember volt érdekelve 1923 végén és 1924 elején Amerikai Bankban, a hárommillió darab részvény így oszlott el: 25—500 darabos vagy ennél is nagyobb tételekben és a legmagasabb árfolyam mellett a tőzsde, ez a könnyelmű ítélőbíró, 150 milliárdra, 12 millió pengőre becsülte azt a tíz íróasztalt, ami az Amerikai Bankot és az intézet egész vagyonát jelentette. Annyira, mint a Leszámítoló Bankot. Hogy ez hogyan történt! Ügyesen és tehetségesen, ha elfogulatlan akarok lenni. Megdöbbenő szemfényvesztéssel, ha komoly ítéletet akarok mondani. Vakmerő elszántsággal, ha messziről nézem a történeteket. Mert mi történt? Volt egy régi törpebank Budapesten: a Fővárosi Kereskedelmi Bank. A Semmelweiss uccában volt az „intézet” és a tőzsdepalotában volt egy bolt: a fiók. Ebből a bankból csinálták meg Fahidiék az Amerikai Bankot, dr. Bányai Sándor segítségével, aki ügyvéd volt és bankigazgató Soroksáron. Amit csináltak, sablon volt: tőzsdeüzlet és részvénygyár, de ahogyan csinálták, az mindenképpen elűtött a többitől. Amikor az Amerikai Bankot 1923 decemberében hivatalosan is bevezették a tőzsdére, már viharos exotumtja volt a részvénynek. Attól kezdve Bányai Sándor mindennap, öt perccel tizenegy előtt, megjelent a tőzsdén és min-

dennap ezer koronával fölemelte a részvény árfolyamát. Nem többel és néni is kevesebbel, mindennap ezer koronával. Nem lassan és nem is gyorsan, nem száz és nem is ötszáz koronánként, hanem egyszerre ezer koronával. Ha egyik nap 16.000 korona volt az Amerikai Bank, akkor másnap 17.000 korona lett, és öt nappal később 22.000, és megint öt nappal később 27.000 korona. Nem lehetett vele vitatkozni: nem lehetett ellene játszani, Bányai állapította meg, hogy mennyiért ad és mennyiért vesz ezer, ötezer, tízezer darabot, nem hagyta magát kilendíteni. Voltak napok, amikor akár tízezer koronával is emelhetne volna az árfolyamot, nem tette. Állt a cvikkeres, sovány, szőke ügyvéd sokszor 60—100 főből álló embergyűrű közepén, két ügynökével, és minden igényt kielégített és minden kínálatot fölvelt. Először megmosolyogták, azután megbámulták, majd idegesek lettek tőle, nem hagyta magát zavartatni. Próbára tették, állta. Pontosan hat héten keresztül, hetenként négy tőzsdenapon át, mindennap ezer koronával drágább lett az Amerikai Bank. Azután két héten át naponként ötszáz koronával drágult. Akkor Bányai Sándor elutazott Párizsba és távollétében kisiklott a vonat: 38.000-ről 52.000-re emelkedett egyetlen napon az Amerikai. Ez megölte, illetve ez volt a vég kezdete. Mo-

hóság volt-e vagy szándékos volt ez az eljárás is, nem lehet tudni, én legalább nem tudom, de bizonyos, hogy ettől a perctől fogva az Amerikai Bank elvesztette a csatát, és a fiskálisból lett bankigazgató, aki egykor tutajon érkezett volt Budapestre, és aki egy saját külön szisztémával dolgozott és hónapokon át győzött a tőzsdén, elköltözött Párizsba. Nem üresen költözött el: abban is különbözött a többiektől, hogy papírt adott el és aranyat, illetve stílszerűen az Amerikai Bankhoz: dollárt keresett vele. Nem gazdagodott meg nagyon, de éppen elég maradt neki ahoz, hogy mint színházi és irodalmi ügynök kezdjen új életet — Párizsban.

Budapesten nem maradt utána más, "csak ez a szisztéma, amely sajátja volt, eredeti volt, bosszantó volt és tehetséges volt. És itt maradt hárommillió Amerikai Bankrészvény, tízezer szerencsétlen tulajdonossal. A sírfelirata az Amerikai Banknak: Mundus vult decipi...

IV.

AZ UTÁNPÓTLÁSTÓL AZ INZOLVEN- CIÁIG.

A kereskedelem lázas, beteges, túlfűtött állapotban éli a maga életét, amióta 1914 nyarán kitört a háború. Az első moratórium-rendelet óta nem volt Magyarországon számottevő kereskedelmi fizetéseptelenség egészen 1924-ig. Tíz esztendőn át aranybányának látszott a bolt, pedig nem történt egyéb, mint az, hogy eltűnt belőle az arany — az áru. A túldimenzionált pesti kereskedelem meg éppen lesorvadt, legyengült, *töket* erejét tekintve alaposan megfogyatkozott. Az infláció alatt volt a legnagyobb arányvi a forgalom, a pénz igyekezett áruba menekülni, a boltok, különösen a luxusüzletek gombamódra elszaporodtak, 1923 augusztusában kilencszer annyi selymes, nyolcszor annyi régiségkereskedő és hatszor annyi szőnyegkereskedő volt Budapesten, mint 1914-ben. Az ékszerészek 218%-kal szaporodtak, a divatárúkereskedők 368%-kal, az alkalmi, iparigazolvánnyal nem rendelkező és adót,

bért nem fizető árusokról nem is szólva, pedig ilyenek is igen nagy számmal voltak. A köztudat szerint a kereskedelemnek igen nagy konjunktúrája volt, a valóságban a magyar kereskedelem megdöbbenő válságát hozta az infláció. Az árak napról-napra emelkedtek, az áruk rohamosan fogytak, az utánpótlás pedig csak nehezen volt lehetséges. Tíz vég- eladott áru árából már csak nyolcat lehetett megint beszerezni, a nyolc vég áruból már csak hatot, a hatéból már csak hármát. Forgalmi adó, luxusadó, kereseti adó, jövedelmi adó, az élet folytonos drágulása azt eredményezték, hogy ilyen körülmények között a kereskedelem önmagát élte fel és emellett a jólét irigyelt látzatában nyugodt közprédája volt a gyűlöletnek és az üldözésnek. Az árdrágítási törvény virágzása alatt egy kimutatás szerint 173 évi szabadságvesztés büntetést és több mint 600.000 aranykorona pénzbüntetést szabtak ki különböző rendű és rangú árusokra — ennek a két adatnak a hitelességét azonban nem volt módomban ellenőrizni.

Ennek a könyvnek nem az a célja, hogy védőbeszéd legyen a kereskedelem mellett, amelynek voltak kinövései és túlkapásai az infláció lázában, de az elfogulatlan krónikásnak mégis meg kell állapítania, hogy egye« kereskedők, ügyesebbek vagy szerencsebbek, kereshettek, sőt meggazdagod-

haltak a konjunktúrában, de magának a kereskedelemnek nem volt konjunktúrája és egyetlen nagy tragédia volt az, amely a magyar kereskedelmet eljuttatta az utánpótlás lehetetlen voltától az őszinte beismerésig: az inszolvenciáig. Ennyit nagy általánosságban az utókor számára. Arra az esetre, ha ötven vagy száz év múlva megint lenne egy világháború, maradjon egy őszinte feljegyzés arról, hogy 1914-től 1924-ig nem érte semmiféle megrázkódtatás a kereskedelmet, nagyszerűen élt és virágzott, a látszat szerint szinte kockázat nélkül keresett, a valóságban pedig 15%-ban teljesen tönkrement, 80%-ban elszegényedett vagy anyagi erőiben alaposan megfogyatkozott és csak 5%-ban gazdagodott.

A kereskedelem sohasem volt az államhatalom dédelgetett kedvence, sőt ellenkezőleg, neki jutott a legellenségesebb közhangulat, a legtöbb teher és viselte a legelkeserítőbb és legnyomasztóbb következményeket. A pénzromlás ódiuma elsősorban a kereskedőre hárult, az arany diszázióját az áruval szemközt a kereskedelem szenvedte meg. Az elszegényedett, fogyasztóképessebben erőtlenebb Budapestnek, egy megcsónkított ország fővárosának 1924-ben 1840-nél több kereskedője volt, mint 1914-ben, pedig akkor már az inszolvencia egész sorokat döntött ki. A magyar kereskedelemnek csak

krízise volt, krízise van és krízise marad mindaddig, amíg levegőt nem kap, a szabad mozgás levegőjét. El vannak rontva az emberek, el van rontva az egész gépezet, az infláció rontotta meg, az a korszak, amelyben százszázalékot lehetett keresni papírban, de ugyanez húszszázalékos veszteséget jelentett aranyban. Az infláció alatt a kereskedő minden volt és lehetett, csak kereskedő nem. Valutaspekuláns volt, csempész volt, adóbeszedő volt, csak éppen kereskedő nem volt. Egy igen hozzáértő úr, aki a vagyoni viszonyok mérlegelésével rendszeresen foglalkozik, átadott nekem egy kimutatót, amely szerint békebeli vagyonából a számottevő

vaskeres ke delem	87%-ot
fűszerkereskedelm	81%-ot
divatárakereskedelem	54%-ot
ékszerkereskedelem	48 %-ot
textilkereskedelem	41%-ot
gabonakereskedelem	27%-ot

tudott átmenteni. Tudomásul vettem ezt és feljegyzem azzal a hozzáadással, hogy mint minden ilyen becslés, ez is sántít és komoly alaposságához igen sok szó fér. A becslések ugyanis már magukban véve is csak hozzávetőleg-esek lehetnek és igen jelentős eltéréseket okozhatnak, hogy kiknek figye-

lembevétele mellett vagy figyelembevétele nélkül készülnek.

Mindent egybevéve: a kereskedelemnek nem volt konjunktúrája. Nem is lesz mindaddig, amíg az élet, a forgalom, a verseny vissza nem nyeri teljes szabadságát, nemcsak nálunk, hanem az egész megnyomorított Európában is.

AZ IPAR KONJUNKTÚRÁJA.

Az infláció ideje alatt, teljesen függetlenül a bankóprés szakadatlan működésétől, született meg az autonóm magyar vámtarifa. Ez a vámrendezés föltámasztott egyes iparágakat, másokat életrehívott, általában nem hatott kedvezőtlenül az egész magyar nagyiparra: vas, gép, textil, cukor, szén, bőr, szesz — szinte kivétel nélkül valamennyi iparág élvezte az új vámtarifa előnyeit.

Hogy az infláció spekulációs és üzleti lendülete hatott-e egyáltalán a gyáriparra és mennyiben hatott rá, erre a kérdésre nehéz volna megtámadhatatlan feleletet adni. Azok a nagyipari ágazatok, amelyek köziretleül élvezték a Jegy intézet vagy a Pénzintézeti Központ hitelét, jobb koronát kaptak kölcsön és romló koronát fizettek vissza — a gyáripár numerikus többsége azonban csak bankhitelt kapott, ha kapott és mindeképpen koszt pénzt fizetett, ami az egyre fokozódó rezszi mellett még jobban drágította a termelési föltételeket. A legolcsóbb pénzforrás az iparvállalatok számára a tőzsde volt, itt fedezték hitelszükségletüket

a bevált és kipróbált módon — részvény-inflációval. A nagyvállalatok természetesen kevésbé éltek vissza ezzel a módszerrel, mint a kisebbek, vagy mint a bankfront, hiszen a Kőszénnek, a Salgónak, a két Ganznak, a Cukoriparnak és a Részvénytörvénynek együttvéve nem sokkal több részvénye volt, mint egyedül a Leszámlázóbanknak. A nagyipar, a maga imponáló múltjával, európai arányaival, egyes iparágakban exportlehetőségeivel elsőnek tudott valuta-hitelhez jutni, ami olcsóbb hitelt jelentett és egyben a koronaingadozástól és a korona-romlástól való viszonylagos függetlenséget, bár egyben azt is jelentette, hogy az iparvállalatok vezetőinek egyesíteniük kellett magukban a szaktudást, a kereskedelmi képességet és a devizóri hozzáértést. Az infláció üzleti lendülete, az életstandardok emelkedése, a fogyasztás fokozódása, a könnyebb pénz könnyelműbb elköltése természetesen növelték az ipar lehetőségeit is, a nagyiparét és a kisiparét egyaránt, ennyiben mindenesetre volt hatása az inflációnak.

A középipart azonban, ettől az adott lehetőségtől eltekintve, eléggé magára hagyták és aki nein tudott magán segíteni, azon igazán keveset segített az állam vagy a pénzvilág. Ebben a káoszban, mint a magyar gazdasági élet csodája, megszületett

és kivirágzott a magyar textilipar, egy olyan iparág, amely nem ismeri a mtmkanélküliséget ma sem, sőt amelyben a foglalkoztatott munkások száma a negyvenezerhez közeledik, amely tehát ebben a tekintetben egyetlen hatalmas lendülettel a második helyre került. Az infláció kétségtelenül segítette a textilipart, hiszen a fogyasztás igen nagy, soha nem képzelt arányokat öltött 1922—24-ben, a megértés növelte és a hozzáértés felvirágoztatta.

A mezőgazdasági gépipar, amely megszervezte a belföldi piacot és amely megteremtette a maga számára az exportlehetőségeket Oroszország és a Balkán felé egyaránt, szintén diadalmasan került ki az úgynevezett konjunktúrából, amelyben elejétől végig erős küzdelmet kellett folytatnia a pénzdrágasággal. A szénbányászat soha / nem képzelt, szinte vad és fantasztikus állandületet is mutatott; létező és nemlétező tízénbányák jöttek divatba, újdonsült vájárok nagy tömegben szaladgáltak a bankokban és a tőzsdén. Elég talán Sajókondó nevét megörökíteni, ahol legalább volt néhány tárna és a kuriózum kedvéért Karancsberényét, ahol nagyon kevés szenet hoztak fel a föld mélyéből. A gépipar Friedrich István úr egykori műhelyével gazdagodott, amely mint Corvin-gépgyár és egyben részvénytgyár jelent ma is nem kellemes emlékeket

a „beültetett” kisrészcényesek bizonyára nem csekély tömegének. A szeszgyártásban előbb volt az ipari szesz harca a mezőgazdasági szesz ellen, majd a kettő együttes harca a kisüst ellen, egyebekben pedig valamennyien' élvezték az infláció minden előnyét. A védett ipar megtámadhatatlan fedezékében a romló koronára való tekintet nélkül aranyban kerestek.

A kisiparnak igazi konjunktúrája volt az úgynevezett konjunktúra. A munka sok volt, mert a háborús lerongyolódás után a kereseti lehetőségek idején mindenki igyekezett kiruházkodni, ami nemcsak a ruházati cikkekre vonatkozott, hanem berendezkedésre és mindenfajta fölszereltségre is. A munka rengeteg volt és hitel nem volt, sőt a megrendelők előre fizettek és a megrendelők utánfizettek, ahogyan az iparos kívánta, vagy helyesebben: parancsolta. Hogy mi maradt belőle! Semmi, illetve mindössze talán annyi, hogy a kisipar kifizette régi adósságait és alapot teremtett magának arra, hogy stabil valutában megint adósságokat csinálhasson.

AZ IRIGYELT FÖLDBIRTOKOS.

1914 nyarán, a hadüzenettel kezdődött a földbirtok konjunktúrája, és zavartalanul és gondtalanul tartott a gazdasági felszabadulásig és a korona stabilizációjáig. A háború alatt, a háború után és az infláció egész idején nem volt irigyeltebb ember a földbirtokosnál — mindegy, hogy milyen arányban mondta magáénak a földet valaki; irigyelték a nagybirtokost, irigyelték a középbirtokost és irigyelték a kisgazdát. Nem voltam vagy vagyok, és nem leszek soha elfogult, de ezt az általános, egyenlő és nyílt irigykedést még egy közgazdasági távlatból is meg tudtam érteni: a földbirtok olcsó munkaerővel dolgozott (hadifoglyok), értékesítési gondja és rizikója nem volt, spekulatív lehetőségei megszűntek és kereseti esélyeit csak az időjárás vagy egy sáskajárás befolyásolhatta. A magyar földbirtok, amely megterhelés tekintetében a negyedik helyet foglalta el 1913-ban az európai országok sorában, 1918 végén 80%-ban, 1923-ban pedig 99%-ban tehermentes volt, ez a beszélő szám igazolja a legélén-

kebben, hogy nem ok és alap nélkül volt irigyelt ember 1914—1924-ben a földbirtokos. De nem is volt semmi meglepő ebben a kivételes és irigylésreméltó földbirtokosi állapotban, hiszen a föld stabil volt, a termények árai minden megkötöttség mellett is az aranyhoz igazodtak, mindent el lehetett adni, amit a föld termett — nem kellett hozzáértés, szaktudás, munka, jelenlét, körültekintés, óvatosság. Vetni kellett és aratni és elvetni minden gondot és learatni a konjunktúra minden előnyét.

Mindennek a megállapításnak vannak szépséghibái és vannak igazságtalanságai, de nagy általánosságban így volt és így volt igaz, annál is inkább, mert szinte észrevétlenül jöttek az új idők, amikor egyre drágult a földbirtok üzeme, a rezsi békeparitásra, sőt sok tekintetben a békeparitás fölé emelkedett, az értékesítés kezdett gondokat okozni, és amire a magyar valuta stabil lett, a földbirtokos, az irigyelt földbirtokos megint hitelért jelentkezett: nem zöldhitelért, amelyet könnyen kapott és még könnyebben tudott visszafizetni tíz esztendőn keresztül, hanem előbb rövidebb lejáratú hitelt, majd hosszabb lejáratú, amortizációs hitelt keresett, és a Földhitelintézet és a Záloglevélkibocsátó Szövetkezet, amelyben a Hitelbank, a Kereskedelmi Bank, a Hazai Takarékbank, a Leszámlázó-, az

Olaszbank és az Általános Takarékszövetkezetek egyesültek, megkezdte a magyar földbirtok új megterhelését. A föld megmozdult a gazda lába alatt, és hogy el ne illanjon, fonttal vagy dollárral kellett megterhelni. A tíz bő esztendő után szűkebb évek következtek. Nem a termés volt rossz, hanem a terhek növekedtek, a gondok fokozódtak és a lehetőségek csökkentek. A földbirtokost 1925-ben még nem kellett sajnálni, de már nem lehetett irigyelni sem.

AZ INFLÁCIÓ MÉRLEGE.

A tőzsde, a pénzintézetek, a kereskedelem, az ipar és a mezőgazdaság inflációs életéről szóló ismertetés után magától kínálkozik a feladat megcsinálni az úgynevezett konjunktúra-mérleget, megállapítani bizonyos adatokat, levonni bizonyos következtetéseket, leszögezni bizonyos tanulságokat. Ki követelhet az inflációtól, és ki tartozik neki? Kiket és miket dobott föl, és kiket és miket próbált eltemetni?

Hogy nem volt hasznos nemzetgazdaságilag, ezt igazáji fölösleges hangoztatni. Hogy kevés jó maradt utána, ezt mindenki megállapíthatja, aki benne élt, még az is, aki jól élhetett az infláció alatt, akinek életlehetőségeit megnövelte a látszatkereseteknek végsőkéig való felfokozása. Volt benne fény, volt benne mozgalmasság, volt elevenség, volt egy kis lendület is, de erő és szárnyalás nem volt benne, a fantáziát nélkülözte és a bizalmat, ezt a két ellentétes, de együttesen nélkülözhetetlen tényezőt, amely nélkül egy igazi konjunktúrát el sem lehet gondolni. A kereskedelem elszegénye-

dett az inflációban, az ipar csak az új életre kelt iparágakban szült új gazdagokat, akik azonban nem az infláció hatása alatt, hanem annak ellenére gazdagodtak, csak a tőzsde és a bankvilág termelte bőven az új gazdagokat, *k* milliomos bankigazgatók száma szaporodott feltűnően.

A köztudat szerint a bankvezérek igen nagymértékben és minden tartózkodás nélkül kerestek a tőzsdén, kerestek a szindikátusi részesedéseken, kerestek a romló koronán, mert hitelt, olcsó lombardhitelt csak önmaguknak folyósítottak, minden tőkeemelést megjátszottak és a részvénygyártás minden előnyét élvezték és kihasználták.

Én nem félek kimondani, hogy ez a köztudat hamis. Nem félek ezt kimondani, bár eszemágában sincs védelmezni a bankigazgatókat, ez nemcsak nem feladatomban, de céltom sem. Sőt amikor szindikátusi részesedésekről és az előnyös helyzet jogtalan kihasználásáról van szó, akkor azt kell mondanom, hogy a köztudatnak 98 százaléban igaza is van. De ha azt kérdezi valaki, hogyan történhetett az, hogy a bankok általában elvesztették vagyonuk 70—90 százalékát, viszont a milliomos bankigazgatók száma 1914-hez viszonyítva több mint 200 százalékkal szaporodott, akkor erre azt kell felelnem, hogy a bankigazgatók játszottak a tőzsdén, jól játszottak a tőzsdén, szinte ri-

zíkó nélkül játszottak, ugyancsak minden kockázat nélkül élvezhették a részvénygyártás minden előnyét is és annyit kerestek, hogy, bár 1923-beli részvényvagyonuk értéke a harmadára csökkent 1925-ben, mégis milliomosok tudtak maradni aranykoronában is. A bankigazgatóknak módjuk volt játszani a tőzsdén, szabad volt játszaniok (talán nem illett olyan mértékben, és olyan módon, ahogyan tették), viszont a bankok, mint ilyenek, ezt meg nem cselekedhettek. Ezért nem kerestek a bankok és ezért kerestek a bankigazgatók, és ezért született meg az az emlékezetes bonmot a tőzsdén 1923-ban, amikor a bankrészvények árfolyama hirtelen emelkedni kezdett:

— Miért olyan szilárdak a bankpapírok?

— Mert a bankigazgatók elhatározták, hogy visszaadják a felét.

*

A bankigazgatók keresete és vagyona mindig izgatta a fantáziákat. Békében is volt egy statisztika a milliomos bankigazgatókról. E kimutatás szerint 1913-ban a következő bankigazgatóknak volt egymillió vagy ennél is több vagyonuk:

Lánczy Leó†

Ullmann Adolf †

Weisz Fülöp
 Beck Miksa †
 Szécsi Pál
 Kovács Géza
 Szitányi Ödön †
 Kronberger Lipót†
 Elek Pál †
 Vajda Imre

Tízen voltak, tízen. Volt még kívülük is nagyon sok nagyon gazdag bankigazgató, de komoly milliomosnak csak ezt a tízet tartották, Vajda Imrét is csak akkor, amikor körülbelül háromnegyedmilliós végkielégítést a Magyar Banktól megkapta. Ezzel a tízzel szemközt 1924-ben a következő bankvezéreket becsülték legalább 15 milliárdra, tehát egymillió aranykoronánál többre:

A békebeli milliomosok vagy azok vagyonának folytatása:

Weisz Fülöp
 Ullmann György
 Beck Marcell
 Szécsi Pál
 Kovács Géza
 Horváth Lipót
 Vajda Imre

És az új milliomosok, amint bankok szerint csoportosítva, következnek:

Klein Gyula,
Salamon József Tivadar-
Ervin Kálmán

Fehér Miksa
Hollós Ödön
Stein Emil
Conrad Ottó
Hoffmann Béla

Wälder Gyula f
Erney Károly
Grüner Tivadar

Bun József
Hüvös Rezső
Schreyer Endre
Kádár Gusztáv

Kónyi Hugó

Paupera Ferenc

Éber Antal
Halmi Miklós
Freund Pál
Balogh Brúnó

Fleissig Sándor
Kálmán Henrik
Fuchs Artur
Heltai Béla

Ez 32 név, ebből 7 békebeli és 25 új. Az újak vagyonát, egy-kettő kivételével, szinte kizárólag az infláció, illetve annak többé-kevésbé tehetséges és szerencsés, azaz kevésbé tehetséges és többé szerencsés kihasználása szülte, bár voltak szerencsés házasságok, gazdag örökségek, sőt igen nagy legális jövedelmek és igen tiszteletreméltóan takarékos életmódok is (a nyájas olvasót tisztelettel kérem, hogy ne mosolyogjon olyan gúnyosan), amelyek a békében megvolt félmilliós vagyonokat a millió fölé emelték. Az invenció, a fantázia és a talentum mindenesetre keveset dolgozott, amikor ezek a vagyonok születtek, bár 5—6 olyan új milliomos van, aki ezt a vagyont minden kétségen kívül megérdemli. Nagy általánosságban azonban megáll a bankvezérekről a tőzsde értékelése, amely szerint:

— A méltóságos urat meg kell venni annyiért, amennyit ér és el kell adni annyiért, amennyire tartja magát. A differenciából könnyen ki lehet fizetni az egész magyar államadósságot.

IGAZSÁGOK ÉS TANULSÁGOK.

Budapest nem értette meg az inflációt. Nem érezte a jelentőségét, nem akarta tudomásul venni és nem tudott számolni vele. Nem volt előttünk példa, amelyen eligazodhattunk volna, nem láttuk a más kárát, amelyből tanulni lehetett volna. Béctől megriadtunk, Berlintonl reszkettünk, az áru hosszú időn át bújósdit játszott a papírpénzzel, még a töprengők sem tudtak eligazodni. Az első periódusban a korona jóval többet ért Budapesten, mint Zürichben és az aranyvalutájú emberek számára Magyarország valóságos Eldorádó volt. Ez nem volt természetellenes, ez a tünet minden romló valutánál megismétlődött, az emberek nehezen hiszik el a valutájuk romlását és még nehezebben alkalmazkodnak hozzá. Volt idő, amikor az angol munkanélküliek heti egy font sterling munkanélküli segélyből a Semmeringen teleltek. 1921 nyarán egy amerikai barátom felkérésére barátai és rokonai részére vacsorát adtam egy előkelő nyári helyiségben és a vendéglátó elámulva vette tudomásul, hogy a kitűnő vacsora át-

számítva 15 dollárjába került, annyiba, amennyit szerintem egy hasonló alkalommal egy hasonlóan elsőrendű newyorki áttéremben borravalóként illik szétosztani a kiszolgáló személyzet között.

Minden egészséges nivellálódás elkerülésével következett azután gyors iramban a másik véglet; az infláció delelőjén a korona külföldi értékelése messze meghaladta a papírkorona belső vásárló erejét. A 600 koronás dollár idején havi 50 dollár nyugodt polgári megélhetést jelentett Budapesten, az 50.000 koronás dollár napjaiban pedig havi 50 dollár éppen hogy megmentett az élienhalástól. Csak jóval később került teljes összhangba a belföldi korona a külföldi koronával, akkor, amikor a magyar valuta stabilizálódott, amikor a bizonytalanságot az állandóság váltotta fel. Csak akkor tudott a pénz összhangba kerülni az áruval, bár még akkor is voltak igen kirívó tünetek: teljesen függetlenül a vámtarifától a ruházati cikkek, ruha, cipő, fehérnemű ára hosszai időn át Bécsben ötven százalékkal alacsonyabb volt, mint Budapesten és a cukor 30 percenttel volt olcsóbb az elszakított magyar területen, mint Sopronban.

A magyar infláció tehetségtelen volt. Magán viselte a kapzsiság, túlzó óvatosság, kicsinyesség és hozzá nem értés bélyegét. Egy álinfláció volt, egy letagadott, szépített,

őszinteség nélkül való infláció valódi pénz-
 jegytömegekkel. A lehető leglassúbb tempó-
 ban igyekeztek keresztülvinni a pénzjegyek
 szaporítását, minden program, célkitűzés,
 elgondolás nélkül. A mi inflációnkból az
 állam egyetlen font devizához sem jutott,
 egyetlen beruházási programot meg nem
 valósított, míg ugyanakkor Ausztria beru-
 házott, devizaalapot teremtett, Bécs építke-
 zett. Ausztria gyorsabban jutott el ugyan-
 ahoz az államjegymennyiséghez, amelyet
 mi is produkáltunk, elviselte, hogy a magyar
 pénz átmenetileg sokkal jobb volt az
 osztráknál, mert hiszen végül mégis talál-
 kozott a két államjegy a belső és külső ér-
 tékelésben és számottevő különbség csak
 most mutatkozik, amikor az osztrák koroná-
 ból schilling lett és a magyar koronából
 pengő. Senki nem kívánta, hogy a berlini
 példát kövessük, sőt mindenki reszketett
 még a gondolatától is egy olyan infláció-
 nak, aminő a német volt, de ahogyan mi
 csináltuk, illetve ahogyan nálunk csinálták,
 az a másik véglet volt és nem válik dicső-
 ségére azoknak, akik akkor pénzügyeink
 sorsát intézték. A magyar infláció *egy* beteg'
 infláció volt, tehetségtelen gyógykezelése
 annak a gazdasági betegségnek, amit maga
 az infláció jelent. És a hiba annál súlyo-
 sabb, mert már Hegedűs Lóránt igen jól el-
 gondolt kísérletezésénél kiderült, Hogy

vannak erők, amelyeket nem lehet legyőzni, vannak jelenségek, amelyeket nem lehet leküzdeni, vannak megrázkódtatások, amelyekben át kell esni. A külföldi szanalási kölcsön gondolata már Hegedűs pénzügyminisztersége alatt felmerült, az ő bukása után pedig mindenki előtt nyilvánvaló lehetett, hogy külföldi kölcsön nélkül az államháztartás egyensúlyát helyreállítani nem lehet, illetve ennek a műveletnek nélkülözhetetlen kelléke az a presztízs, amelyet egy népszövetségi kölcsön folyósítása egy megcsonkított országnak kölcsönöz. Ezek tudatában hiú erőlködés, meddő erőfeszítés volt minden törekvés, amely a koronát menteni, javítani, tartani akarta és amely meghozta számunkra az infláció minden átkát az összes esetleg elérhető előnyök nélkül.

Ezek talán kellemetlen igazságok, de igazságok. A tanulság pedig az, hogy egy veszített háború után egy legyőzött ország- valutáját a romlástól megmenteni nem lehet és az egyetlen orvosság minden céltalan kísérletezés helyett az új valuta. Hiszen még a győztes államok sorából is akadt egy: Belgium, amely egy merész fordulattal úgy segített magán, hogy romló frankja helyett a „belgát” kreálta, hogy stabil valutát teremtsen. Egy új valutához természetesen idő kell és körülmények kellenek hozzá, hiszen kétségtelen, hogy 1920-ban például lehetetlen

lett volna a magyar valutát megteremteni és ugyanazon módon stabilizálni, mint ahogyan az 1924-ben bekövetkezett. De 1922—23-ban már megvolt hozzá az atmoszféra és ha elfogulatlanul meg lehet állapítani azt, hogy pénzügyeink rendezését sokkal jobban nem is lehetett volna elintézni, mint ahogyan az történt, azt kétségtelenül föl lehet jegyezni, hogy egy esztendővel legalább késtünk. Nem elkéstünk, csak kés-tünk. Nem vád ez, nem is súlyosabb kifogás az ellen, ami történt, egyszerűen csak egy türelmetlen krónikás őszinte megállapítása.

A „DEKONJUNKTÚRA”.

A köztudattal nehéz vitatkozni, a közmegítéléssel meg csaknem lehetetlen. Az az érzésem, hogy bárhogy hangoztassam is, és bármennyire mellettem nyilatkoznak a világ legelső köz- és nemzetgazdászai, senki nem fogja elhinni nekem, hogy az, amit Budapesten konjunktúrának nevednek, nem volt konjunktúra és az, amit itt dekonjunktúrának kereszteltek el, nem dekonjunktúra. Az inflációban az emberek állandóan könnyen és könnyelműen éltek, nem engedik tehát megállapítani, hogy ők akkor mentek tönkre, amikor azt hitték, hogy keresnek és ezt a valuta stabilizálásakor kellett tudomásul venniök, a tényt tehát a tudomásulvétel időpontjának rovására írják. Ez vonatkozik mindazokra, akiknek az infláció előtt már volt valamijük, de természetesen nem vonatkozik azokra, akik az infláció szédültébeu egyik napról a másikra keveset, sokat, rengeteget vagy még annál is többet kerestek, azt részben elköltötték, részben a stabilizáció kijózanodásában elvesztették és alkalom és zavar és lehetőség híján

többé nem tudták megkeresni. Ezeknek valóban konjunktúra volt az infláció és dekonjunktúra a korona stabilizálása, az államháztartás egyensúlyának szinte tökéletes, mondhatnám túlságosan jól sikerült helyreállítása, a Magyar Nemzeti Bank megalapítása, a megcsonkított ország túldimenzionált gazdasági életének egészséges leépítése, a „férges hullása”, az élet reális és lassú olcsóbbodása, az értékálló pénzben való kereset szűkebb lehetősége, mindez természetesen dekonjunktúra volt annak az ezer, vagy ha úgy tetszik tízezer embernek, aki itt az úgynevezett konjunktúrát habzsolta.

Az 1924 februári események adták meg a kegyelemdőfést a konjunktúrának. 1924 február 16-ikán, egy szombati napon szédítő arányú magánforgalom volt értékpapírokban és soha nem képzelt és látott izgalom a valuták zugforgalmában. És a hossz folytatódott február 18-ikán a hivatalos tőzsdei forgalomban is körülbelül féltizenkettőig, akkor hirtelen megtorpant az üzlet, megriadt a tőzsde és az utótőzsdén már 10—20 százalékkal alacsonyabbak voltak az árfolyamok, másnap pedig újabb tízszázalékos áresés következett. A tőzsde megérezte a takarékkoronát, bár még nem tudott róla semmi pontosat. De a bankok február 18-ikán reggel illetékes helyről azt a figyel-

meztetést kapták, hogy mindenféle hitelfolyósítást szüneteltessenek — ezen a nevezetes hétfői napon csak hosszas könyörgésre tudtam tízmillió koronát kapni egy előkelő bank nem túlságosan előkelő vezérigazgató helyettesétől a saját pénzem-ből, amely három nappal később, a csütörtöki kasszanapon volt esedékes és öméltósága ezt a kegyet is csak úgy gyakorolta, bogy erre a három napra hat százalékot, hatszázezer koronát fizettetett velem.

Három nappal később életbeléptették a takarékkoronát, amelynek értékelési 'hullámlázása négyhónapos élettartama alatt pontosan követte Zürichet és ez a hullámlázás igazolta a legélénkebben, hogyha nem is volt egészen fölösleges intézkedés, de nem volt a legszerencsésebb ötlet sem. A bankok gyorsan divatossá tették a takarékkorona-betéteket és animáló hirdetéseikben kimu-tatták, milyen jól jár az, aki takarékkoro-nában helyezi el a pénzét, hiszen napról-napra több papírkoronát kap vissza. Három hét múlva azonban a takarékkorona kurzusa hirtelen csökkent és bár később megint emelkedett és legmagasabb pontján megkö-zelítette a másfélszeres árfolyamot, az ár-hullámlázás megölte a takarékkoronában való spekulációt.

A dollár február 16—18-iki 100—105—110 ezer koronás kurzusáról elég gyors tempó-

ban visszaesett 75—90.000 papírkoronáig, a takarékkorona árfolyam-ingadozása, majd árfolyamemelkedése arányában, hogy később, a korona stabilizálása után 72.000 korona körül megállapodjon. A korona sorsát a Popovics-koncepció nem a dollárhoz, hanem a font sterlinghez kötötte. Ez az elgondolás ragyogó és szerencsés volt, mert 1924 második felében kezdett emelkedni az; aranyhoz való viszonylatban a font sterling és rövid idő alatt elérte békebeli színvonalát, természetesen magával emelve a magyar koronát is. A valutaspekuláció a magyar koronával kapcsolatban megszűnt, a tőzsdejáték erősen hanyatlóban volt és csak a lefelé játszóknak jövedelmezett, a tőzsdén gyors egymásutánban több fizetéseképtelenség történt, lelkes emberek hallatlan erőfeszítéseket tettek, hogy segítsenek. A pénzügyminiszter 1924 májusában összehívta a bankvezéreket és megszületett az első intervenció, amelynek irányítását egyhangú lelkesedéssel rábízták Krausz Simonra, akit ugyanolyan egyhangú lelketlenséggel minyárt hátba is támadtak. A nagybankok féltékenységi jeleneteket rögtönöztek! az intervenció vásárlások miatt, mindegyik azt kívánta, hogy az ő papírjainak kurzusát tartsák. Amikor pedig úgy osztották ki a szerepeket, hogy kiki a saját fontosabb értékeiben akadályozza meg vásárlásaival a

mesterséges árfolyamletörést, akkor *meg-történt*, hogy a Leszámítoló bank az intervenció számlájára Zentaroskányit vásároltatott. Ezek a kicsinyes és komikus tünetek akadályozták meg az első intervenció nem egészen kilátástalan vállalkozását, de pár héttel később már minden mindegy lett, mert jött a bécsi tájfun, a bécsi számum, a bécsi földrengés: a frankkontremin összeomlása, amelyben Budapest közvetlenül csak kevésbé volt érdekelve, de közvetve annál inkább, összeomlott Bécsben a Depositenbank, a Lombard und Escomptbank, egy csomó kisebb-nagyobb bank és magánbankház, megbukott Castiglioni, letört Cyp-rut, megingott Bosel, megszökött a Melher & Sattler, olyan vihar tombolt Bécsben, amely az 1871Mki korszakra emlékeztetett, méreteiben, jelentőségében és hatáéában talán még felül is múlva azt. Óriási részvénytömegek kerültek piacra, a megbukott bankokban és bankházakban igen sok magyar értékpapír volt, ezeket Bécsben és Budapesten kínálták eladásra — minden áron. Bécs megdöbrent és siralmas képet mutatott, Budapest ellenállóképességnek bizonyult. A pesti tőzsde nem tudta magát kivonni a bécsi tőzsde hatása alól, de a pesti pénzpiac emancipálta magát és elkerülte abban a veszedelmes időben a nagyobb megrázkód-tatásokat. A pesti bankvilág imponáló erőt

mutatott, mert amíg Bécsben vegyesen buktak el inflációs és békebeli alapítások és amíg az ottani bukásoknál betevők és üzletfelek és részvényesek százmilliárdokat, billiókat vesztek el, addig Budapesten egyáltalán nem számottevő és kizárólag inflációs alapítások mentek tönkre és a részvényeseken kívül más hitelező nem vérzett el, eltekintve néhány Tanítói Bank és Pálffy-bankszerű alapítástól. A részvényesek számára mindenesetre sovány vigasz Budapestnek ez a nagy erkölcsi és anyagi fölénye Bécs fölött, de a krónikás büszkén jegyzi fel, mert ebben a nagy különbségben látja az első lépést Budapest felszabadulása felé a bécsi gazdasági elnyomás alól.

*

Volt tehát 1924 júniusában egy nagy vérveszteség, amelyet a bécsi frakkontremin összeomlása idézett elő Budapesten, de ettől teljesen függetlenül és a tőzsdei lanyhasággal sem összefüggésben elkövetkezett egy stabilizációs válság, amely természetes és logikus következménye volt a Népszövetségi kölcsön folyósításának, a Magyar Nemzeti Bank megalapításának, azaz a stabil valutának. Likvidálni kellett mindent, amit a rossz és ingadozó valuta jelentett, meg kellett szüntetni a túldimenzionált gazdasági helyzetet a front egész hosszában és ez nem

ment, nem is mehetett nagyobb megrázkódások nélkül. Ha nincs a bécsi krízis, talán enyhébb lefolyású lett volna a stabilizációs magyar válság is, a gazdasági élet talán nem érezte volna olyan súlyosan a szanálási adóprés terhét, de minden baj egybeesett és minden tényező súlyosabbá tette a helyzetet. A termelés megriadt, nem bírt tájékozódni, nyögte a terheket; a fogyasztás tartózkodóbb lett, mert várta a stabil valuta hatását. A magánbevételek csökkentek, a magánkiadások megnövekedtek, az államháztartásban viszont a bevételek emelkedtek, habár a kiadások nem csökkentek. Ebben a szituációban egymást követték az összeomlások. Csekély kivétellel elpusztult minden vállalkozás, pénzügyi, ipari és kereskedelmi, amely az inflációban született. Komolyan és őszintén: nem kár értük.

A hitelválság okozta, de mindenesetre fokozta a gazdasági válságot és mindadig fokozta, míg végül is a pénz lett a legkevésbé keresett árucikk és elkövetkezett hosszú konjunktúra után a kamat dekonjunktúrája is. 1925-ben már évi 16%-ról lehetett beszélni az 1923-iki heti 16% helyett. Rövidlejáratú és hosszúlejáratú külföldi kölcsönök özönlöttek be az országba, néhai való jó Bacher Emil hozta az első rövidlejáratú fontkölcsönt 1924 júniusában és hat

hónappal később, 1925 januárjában Biró Pál, a Rima vezérigazgatója megszerezte vállalatának az első hosszúlejárátú dollár-kölcsönt, magasabb kibocsátási árfolyamon és nem rosszabb törlesztési feltételek mellett, mint ahogyan további félévvel később Speyerék a vidéki magyar városok kölcsönét folyósították. A Rima dollárkölcsöne volt az első nevezetes lépés a stabilizációs válság magángazdasági káoszában a kivezető út felé.

Ami ezután következett, a szanálás eredménye az államháztartásban, részletes hatása a magángazdaságban, a sok kereskedelmi összeomlás, az inflációs bankok, bankcégek eltűnése, Bacher Emil ötnegyedmillió font sterlinges kölcsöne, a Viktória-konszern összeomlása és a vele járó izgalmak és áldozatok már nem tartoznak a konjunktúra történetéhez. A tőzsde lanyhasága, amely 1925-ben október 6-án kulminált, majd rövid és jelentéktelen átmeneti javulás után 1926 június 22-éig folytatódott, hogy azután egy eleven, életképes és mozgalomképes tőzsdévé fejlődjön egy nem is remélt fordulat-tal — ezek a részletek már nem tartoznak a „konjunktúra” történetéhez.

Az infláció élete és virágzása befejeződött akkor, amikor 1924 május 25-ikén Popovics Sándor elfoglalta a megszületett Magyar Nemzeti Bank elnöki székét.

POPOVICS.

Hogy hinni tudok emberek isteni küldetésében és földi elhivatottságában, azt Popovics Sándornak köszönhetem. A legkivételesebb ember, aki a legnehezebb viszonyok között, egy legyőzött és megcsontított ország Nemzeti Bankját megteremtette, a stabil magyar valutát életrehívta, és olyan erővel és olyan sikerrel dolgozott, hogy ma a magyar pengő és a Magyar Nemzeti Bank a megingathatatlan szilárdságot és a megdönthetetlen bizalmat reprezentálják kifelé és befelé egyaránt.

Ki az a Popovics Sándor, és hogyan csinálta ezt?

Nem ez a korszak szülte és nem is ezek az idők dobták magasba, A Széli Kálmánok, Wekerle Sándorok és Lukács Lászlók pénzügyi iskolájában nőtt fel, a Kautz Gyulától tanult, de csakhamar maga is tanár lett. Nem volt rokona senkinek, nem volt más protektora, csak a tehetsége, de ez annyi volt, hogy hatalmas erővel lökte előre és az ő karrierje befejezett karrier volt már a királyság alatt is, volt pénzügyminiszter

és volt a közös Jegybank legfőbb vezetője, számára már nem lehetett emelkedés, őt már nem hevíthette más, csak a küldetés átérzése, a munka vágya, az alkotás láza, a kötelességtudás.

Olyan, mint egy megközelíthetetlen hegycsúcson magában álló kemény kőszikla.

Ügy hat, mint aki mindig volt és mindig lesz.

És előkelően szelíd. És elragadóan szeretetreméltó. És elkápráztatóan bölcs.

Néha azon veszem magamat észre, hogy elmenvén a Nemzeti Bank palotája előtt, önkéntelenül, egy tudatalatti kényszer nyomása alatt, megemelem a kalapomat. Rágondolok ilyenkor és ez a köszöntés neki szól.

Magányos ember.

Nincs semmi igénye önmagával szemközt és az élettel szemközt nincsenek kötelezettségei. Ez roppant előny egy olyan férfiúnál, aki a legnagyobb pénzügyi hatalmat tartja a kezében. Nem segít mást, csak aki arra érdemes, nem lendít mást, csak akit alkalmasnak ítél, nincs sógor-sága és komasága, mindenkit csak az érdeme és az értéke vihet közel hozzá és csak az érdemtelen volta tarthat tőle távol.

Egy fejjel magasabb mindenkinél.

Szobor.

Élő szobor — fájdalmak, izgalmak és kétségek nélkül.

Mindig pontosan tudja, hogy mit akar és pontosan tudja, hogy mit csinál. Nem lehet vele alkudni és nem lehet vele megalkudni. Amikor ez a magyar közélet még egyetlen nagy gyűlölettenger volt, amikor ádáz dühvel haladtak egymás ellen emberek, pártok, irányzatok, világszemléletek, ő nyugodtan trónolt fölöttük és dolgozott.

Alkotott.

*

Néha úgy hat rám, mint egy varázsló, hiszen valósággal a semmiből teremtett egy egészen új világot. Mindenesetre van a lényében valami egészen kivételes, más-ként nem volna elképzelhető, hogy mindenki hisz benne.

Mindenki hisz benne és ő hisz önmagában. Ez a két természetes magyarázata van Popovics Sándor sikerének.

*

Meg az egyszerű, igénytelen, magában való élete.

őszintén: én ezért az utóbbiért nem irigylem. Gyermekek gügyögése, csengő kacagása föl nem mérhető öröm. Csak az mondhat le róla, akinek isteni küldetése van. Akinek nem mestersége van, hanem hivatása.

Aki egy nemzet büszkesége és egy ország szerencséje.

*

Földönjáró ember — átható tekintető van, amely mindent lát, mindenkit ismer, mindenkit megmér, mindenről tud és mindenről és mindenkiről megvan a maga véleménye. Tud ítélni, tud haragudni, tud meg nem bocsátani — ellenkezni vele igen nagy könnyelműség.

Amikor 1924 tavaszán a Nemzeti Bank megalakult, a magyar piac egy része nem fogadta ezt az intézményt azzal a százszázalékos bizalommal, amelyet megérdemelt volna. Voltak kételkedők is, hogy mennyire megokolatlanul, azt a későbbi események fényesen igazolták. A külföld nagy bizalommal tekintett a Magyar Nemzeti Bank működése elé, a Banca Commerciale egyedül százezer dollár értékű részvényt jegyzett — idehaza viszont akadtak egynéhányan, akik csak ímmel-ámmal vettek részt a Nemzeti Bank megalapításában és messze erejükön alul jegyezték, a gyorsan nagyranőtt, ragyogó intézmény részvényeit.

Popovics Sándor, akinek figyelmét semmi el nem kerülte, kelletlenül vette tudomásul, hogy az egyik legnagyobb ipari dinasztia csak minimális mértékben vett részt a részvényjegyzésben. Üzenetet kül-

dött a család fejének, hogy ez a magatartás meglepi, és elvárja, hogy a többiek jegyzéséhez méltó arányban vesz részt a Nemzeti Bank megalapításában. Tagadó választ kapott, amit tudomásul vett és eltett magának emlékül.

Nyolc hónappal később megüresedett a Nemzeti Bank egyik főtanácsosi helye és a nagyipari dinasztia főnöke sietve jelentkezett a főtanácsossáért. Minden követ megmozgatott, de Popovics Sándor ridegen, keményen és őszintén megüzente neki, hogy soha. Aki olyan fukar kézzel vett részt a Nemzeti Bank megalapításában, nem kérheti a maga számára azt a kegyet, hogy az intézet főtanácsosa legyen.

Kifelé ezt úgy magyarázták, hogy az illető cég pénzműveletekkel is foglalkozik, tehát magánbankárnak is tekintendő, már pedig a Nemzeti Bank statútumai értelmében magánbankár nem lehet főtanácsos — a valóságban azonban Popovics Sándor egyáltalán nem csinált titkot abból, hogy egy merev negációt (amely egyben egy fényes üzlettől való elesést is jelentett, hiszen a Nemzeti Bank részvényesei csak kurzusban hatvan százalékot kerestek másfél év alatt) kívánt megtorolni, és éhez a megtorló álláspontjához minden körülmények között a leghatározottabban ragaszkodik.

Egy jegybankot megteremteni, vezetni és felvirágoztatni, pontosan elég teljesítmény még egy kivételes embernek is. De Popovics Sándor ezenfelül egy apa gondosságával figyeli és támogatja az egész magyar gazdasági életet is.

Életének talán legizgalmasabb eseménye a Viktória összeomlása volt. Bacher Emil egyik lelelkesebb híve és legragaszkodóbb barátja volt, odaadó bámulója Popovics munkájának és önfeláldozó segítője alkotó törekvéseinek. 1924 júniusában Bacher Emil volt az, aki teljes vagyona lekötésével 700.000 font sterling devizakölcsönt szerzett és azt a Nemzeti Bank devizaalapjának rendelkezésére bocsátotta. Ez olyan cselekedet volt, amelyet Popovics Sándor, aki nemcsak megtorolni tud, de hálát is tud gyakorolni, nem felejtett el Bacher Emilnek. De ezenfelül, sőt ettől függetlenül: Popovics a Viktória-konzern összeomlásánál a magyar hitel érdekét tekintette, amikor presztízsének egész súlyával odaállt és az államot, a bankokat, az iparvállalatokat és a kereskedelmet egyaránt áldozathozatalra hívta föl, hogy a magyar gazdasági életbe vetett bizalom meg ne inogjon. Nem lehetett hagyni, hogy a külföld a Viktória-ügy hatása alatt hirtelen fölmondja a rövidlejáratú hiteleket, nem lehetett tűrni, hogy a frankhamisítás

atmoszférájában egy gazdasági hadjáratot vezessenek ellenünk.

Ezért mozgósította Popovics Sándor az egész magyar magángazdaságot, amely megértette Őt. Csak néhány közép vállalat akadt, amely megtagadta a hozzájárulást, és amely ki akart maradni, sőt ki is maradt az áldozathozatalból. Amikor ezek a vállalatok néhány héttel később váltóikkal a Nemzeti Banknál jelentkeztek, azt a nagyon udvarias, de ugyancsak nagyon kategorikus választ kapták, hogy nyújtsák be váltóikat valamelyik bankon keresztül, mert közvetlen hitelük a Nemzeti Banknál megszűnt.

Aki a Nemzeti Bankot cserbenhagyja, annak a Nemzeti Bank nem állhat rendelkezésére.

*

A Popovics Sándor puritánságára, nagy tekintélyére és lebírhatatlan erejére van szükség ahoz, hogy valaki ezt a kemény és kérlelhetetlen gesztust megengedhesse magának. Ő tud jutalmazni, és mer büntetni.

Popovics Sándor élhet a legfőbb emberi joggal: neki szabad igazságosnak lennie.

A Nemzeti Bank bőkezűen gondoskodik tisztviselőiről, atyai jóindulattal látja el nyugdíjasait, nem hagy el senkit, aki tá-

mogatására és megértésére érdemes. Úgy áll itt, mint a testet öltött Erő és Igazság. Popovi cs Sándor a legnagyobb gonddal válogatta össze munkatársait az ügyvezetésben és a főtanácsban, korlátlan hatalmú parancsnoka a maga hatalmas hajójának, mindenki vakon engedelmeskedik neki.

Ő az a fix pont a magyar közéletben, amelyhez hozzá lehet rögzíteni az egész gazdasági életet. Nincsenek egyéni ambíciói, nincsenek kicsinyes céljai.

Egy romlott valutájú és romlott lelkesületű és romlott erkölcsű világ csodálatos csodája ő, aki viszont maga is csodálkozik azon, hogy az ő cselekedeteit csodatételnek tekintik, hiszen nem csinált egyebet, csak eleget tett küldetésének és a kötelességét teljesítette.

APRÓ FELJEGYZÉSEK A NAGY INFLÁCIÓRÓL.

Néhány apró feljegyzés következik itt végezetül. Összefüggés nélkül, csak úgy, ahogyan különböző noteszekben találtam feljegyzésre szánt adatokat. .

Íme:

1921 szeptember 17-ikén Szterényi József báró és Fellner Frigyes doktor előadást tartottak az államcsödről. Ezen a napon adta be lemondását Hegedüs Lóránt.

1923 szeptember első hetében a következő milliós papírok szerepeltek a tőzsdén: Magyar Hitel, Kereskedelmi Bank, Magnezit, Kőszén, Salgó, Beocsini, Ganz-Danubius, Ganz Villamossági, Fegyver, Feltén, Cukoripar, Nasici, Ofa.

*

1924 február 14-ikén, farsangi kassza-
napon! egy szerecsenuccai mulatóban 873
üveg pezsgő fogyott el.

*

A tőzsdei hoasz alatt nem a szombat esték, hanem a kasszanapok estéi voltak a legzajosabbak.

A pesti színházak felejthetetlen aranykora volt az infláció. Vígjátékok 100—150—250-szer kerültek színre egymásután.

Összesen 273 helyiséget, kávéházat, boltot alakítottak át banküzletté.

A tőzsde előtt, a Szabadság téren, ahol 1923 nyarán állandóan nagy tömeg volt, egy hirtelen razzia során 572 férfit és 29 nőt igazoltattak.

A nagy tőzsdei hosszban a Giro kimutatása szerint a Hitelbank és a Kereskedelmi Bank után a Hermes bonyolította le a legnagyobb forgalmat.

Egy elmésség a defláció hetedik hónapjából:

— Igazi békeállapot pedig akkor lesz, ha majd minden bankházból, amely időközben autószalon lett, újra kávéház lesz.

1923 szeptemberében kilenc újságírónak volt automobilja, ők „álltak talpra” a leggyorsabban.

1924 február 18-ikán 47 magánautó, 14 magánfogat, 145 konflis és fiakker táborozott a tőzsde körül, a Szabadság téren és a Nádor uccában.

*

A Hitelbanknak az infláció csúcspontján 1973 alkalmazottja volt.

A vállalati „leépítést” 1923 nyarán az Olaszbank kezdte meg. A tisztviselők leépítését a Kereskedelmi Bank.

Elképzelés szerint a tőzsdén az kereste volna a legtöbbet, aki

1921-ben öt Ganz-Danubiust vett volna összesen 130.000 akkori koronáért, 220 dollárért. Az 1923 februári „jogot” nem is számítva, eladhatta ezt 1923 szeptemberében a legalacsonyabban darabonként 40,000.000-ért, összesen 200,000.000-ért. Akkor a Szalámi kurzusa 25.000 korona volt, kapott volna tehát ezért 8000 darab Szalámi-részvényt. Egy évvel később a Szalámi másfél millió fölé emelkedett, 8000 részvény elméleti értéke

tehát 12 milliárd volt, azaz kereken 150.000 dollár. így lehetett volna három év alatt 220 dollár befektetéssel 150.000 dollárt keresni Budapesten. Ne mondja senki, hogy az infláció nem. volt igazi konjunktúra.

1923-ban 184 olyan iparigazolványos „bankár” dolgozott Budapesten, aki nem volt tőzsdetag.

A „galíciaiak” ellen, akik a Szabadság-téren, az egykori Upor-kávéház előtt „dolgoztak” valutában és érmékben, solia nem merült fel kifogás akár a szótartás, akár a pontos szállítás tekintetében.

A viszonylagosan legjobb üzletet az Olaszbank kötötte, amikor a birtokában volt Barón-részcvényeket darabonként egy dollárért értékesítette.

A legjobban sikerült tőzsdei bevezetés a MFTR-é volt, amelyet 15—50.000 koronás szélső kurzusok mellett jegyezték az első napon. Az első középárfolyam néhány hét alatt csaknem a hússzorosára emelkedett

A legnagyobb „spannugot” a Főtakarék produkálta: legmagasabb kurzusa 650.000, legalacsonyabb 20.000 korona körül mozgott.

A legtöbb izgalmat a Dorogi-gumi részvényeinek bevezetése okozta. Politikai botrányok voltak miatta és 9 sajtópörben 4 hónapi fogházat és 30 millió pénzbüntetést szabtak ki a Dorogi miatt. Nem volt érdemes.

*

A stabilizáció után az első fontkölcst, 150.000 font sterlinget, báró Schossbergerék kapták. Nem hiszem, hogy most is olyan nagyon büszkék erre az áttörésre.

*

A szőnyeg és a kép volt az ékszerek és ezüsttárgyak mellett a legkeresettebb két luxuscikk. Mindkettő briliánsparitás fölött mozgott.

Egy szőrmés szerint az utolsó ötven esztendő során az 1923-ik esztendőben adták el Budapesten a legtöbb bundát.

A legirigyeltebb emberek a hossz idején a tőzsdediszponensek voltak. A vezérigazgatók csak utánuk következtek.

A tőzsdetip az inflációban legaloppozta a lóversenytipet. Volt idő, amikor a Justizzó népszerűbb volt Rasealnál és Tokiónál is.

1923 augusztusában ezt írtam a noteszomba: „A Giro most a legirigyeltbb valami Budapesten. Egy ember ma sugárzó arccal mesélte a tőzsdén, hogy beszélt K. úrral, a Giro igazgatójával. Ügy beszélt erről, mint egy vidéki tanfelügyelő békében arról a királyi audienciáról, amelyen a királyi tanácsosságot megköszönte.”

Egy adat az ingatlan és a részvény árviszonyáról az infláció alatt és után. Egy kiváló újságíró 1923 elején öt Hazai Takarékot vett, darabonként 200.000 koronáért. Eladta ugyanez év szeptemberében 8 millióért darabonként (rosszul adta el, mert pár héttel később 12 millióig emelkedett) és a kapott 40 millióért egy háromszobás villát vásárolt nagy gyümölcsössel. A villa mai értéke 300 millió, az öt Hazai Takaréké, joggyakorlást és mindent hozzászámítva 20 millió.

*

Az infláció alatt a tőzsdén szereplő vállalatok összesen 731 alaptőkeemelést produkáltak, ebből 138 volt számottevő. A leg-

többet ezeken a tőkeemeléseken a szindikátusi tagok és a kincstár keresték, ez utóbbi¹ az illetékeken, az előbbieket illetéktelenül. A legkevesebbet a részvényesek keresték.

*

Az irodalom nem virágzott túlságosan az infláció alatt. A könyvkiadás igazi konjunktúrája a háború volt; a fedezékek voltak a legnagyobb könyvfogyasztók.

*

Weisz Fülöp 1923 augusztusában cikket írt a hossz túltengése ellen és megjósolta a besszt, amely gyorsan bekövetkezett, bár 1924 februárjában megint föllendült a tőzsde, hogy azután még jobban ellanyhuljon. Jóslási sikerén felbuzdulva Weisz Fülöp, 1924 augusztusában megint cikket írt és ezúttal a javulást jósolta meg, de csak két esztendővel később, 1926 nyarán kapott igazat.

*

Az infláció sok nagysága gyorsan kivirágzott és gyorsan letört. Ma már senki nem játszik számottevő szerepet azok közül, akik 1920—22-ben kerültek a tőzsdére.

*

A kontreminőrök, a nagyok és emlegettek, hárman voltak: Hoffman Gusztáv,

Pfeifer Gyula és Haim Jakab. Pfeifer meghalt, Haim pedig nagyon sok pénzt veszített két olyan kontreminjátékban, ahol százszázalékig igaza lett: a Magyar-Német Bankon és a Szalámin. Hofman Gusztáv vagyonát legalább félmillió dollára becsülik.

A nagy frankkontreminben, amelyen Bécs elvérzett, Budapest csak kis mértékben volt érdekelve. Tőzsdei híresztelés szerint nyolc bankigazgató összesen körülbelül 1 millió dollárt veszített ezen a rosszul végződött spekuláción.

Egy tőzsdés vette meg 200 millióért azt a hálósobát, amelyet egy kispesti asztalos remekbe készített Zita királynénak. Megvette és egy színésznőnek ajándékozta.

Egyetlen békebeli bankvezér veszítette el vagyonát és pozícióját az infláció alatt: Madarassy-Beck Gyula báró. Neki, aki a legképzettebb és legeszesebb bankvezérek egyike volt, állítólag mindössze 500.000 darab Városi Bankja maradt. Nem ér sokat.

A nagyközönség a fapapírokon vesztette a legtöbbet: a Hitelfán, a Lichtigen, az Egyesült fán, az Erdőfán, a Viktória-bútoron és a többin.

A Kereskedelmi Bank és a Hazai Takarékok részvényeiben 1922-ig nem volt nyílt üzlet. Az ügynökök bejelentették a vételeket és az eladásokat és az árfolyamot az érdekelt intézetek állapították meg. 1922 óta ebben a két részvényben is igen nagy játék folyik.

1923-ban Ullmann Adolf báró olyan adatokkal tett adóvallomást, hogy 800 millió korona adót kellett volna fizetnie. A kincstár előadója 815 millió koronával javasolta megadóztatni. A báró megjelent az adókivető bizottság előtt és megkérdezte, honnan ered ez a 15 milliós többlet. Az előadó azt mondta, hogy a vezérigazgató tőzsdei nyereségét kívánja 15 millióval megadóztatni. Ullmann kijelentette, hogy a 800 millió adót vállalja, de a 15 milliót nem, mert ő jövedelme feleslegéből szokott ugyan tőkebefektetésre értékpapírokat vásároltatni, de sohasem játszik a tőzsdén.

1920-tól 1924-ig egyetlen bank vagy ipar-, vállalat sem fizetett olyan osztalékot, amelyet érdemes lett volna fölvenni.

A valutaspekuláció 1923 augusztusában és 1924 februárjában volt a legintenzívebb.

*

Az infláció alatt a részvénytársaságok közül a szónbányák keresték a legtöbbet.

*

A Részvénytársaságok részvényesei veszítették a legkevesebbet A Nova és a Tröszt részvényesei keresték a legtöbbet. A legnagyobb veszteség az Egyesült Fővárosi részvényeseit érte.

*

A legkisebb vagyonátmentési arányszámot a bankok produkálták, a legnagyobbat a bányák és a jéggyárak.

*

A nagyjátékosok favorizált értékei: a Ganz, a Fegyver, a Kőszén, a Salgó, a Rima,

a Nasici, az Ola, a Cukoripar, a Georgia, a Nova és a Magnezit voltak.

Az arany legmagasabb árfolyama 1924 februárjában volt, akkor egy kg szín-aranyért 53 millió koronát fizettek.

TARTALOM:

	Oldal
Előszó	3
Hegedűs Lóránt bukása.....	5
Konjunktúra a tőzsdén.....	11
A bankok konjunktúrája és a konjunktúra bankjai	31
Az utánpótlástól az insolvenciáig.....	45
Az ipar konjunktúrája.....	51
Az irigylet földbirtokos.....	55
Az infláció mérlege.....	53
Igazságok és tanulságok	65
A „dekonjunktúra”.....	71
Popovics.....	79
Apró feljegyzések a nagy inflációról.....	87